

Dit dubbelnummer van *BEGRIP* beschrijft twee documenten die een keerpunt vormen in de eeuwenoude relaties tussen moslims en christenen. De betekenis en het belang van deze ‘open brieven’ zullen pas geleidelijk doordringen tot moslims en christenen aan de basis. De ongelukkige passages in de toespraak van Benedictus XVI in Regensburg hebben bij moslim geleerden totaal andere reacties opgeroepen dan die van de ‘moslim in de straat’ en de moslim politicus. Dankzij dit ‘ongelukje in een klein hoekje’ beschikken we nu over solide en breed gedragen teksten die de dialoog kunnen bevorderen en wel ‘op de beste manier’, zoals de Koran vraagt. (Koran 16: 125 en 29: 46).

In dit nummer schetsen we de voorgeschiedenis en publiceren we de twee open brieven. De open brief van de 138 geleerden was nog niet eerder vertaald. Verder geven we enkele reacties op de brief.

Inleiding en Leerhuis	177
Toespraak Paus Benedictus XVI (samenvatting, door P. Reesink)	131
Open brief 38 geleerden (vertaling N. Stienstra)	136
Open brief 138 geleerden (vertaling P. Reesink)	147
Reactie Pauselijk Instituut (vertaling E. Struikmans)	173
Reactie Paus in bericht Tom Michel (vertaling E. Struikmans)	178
Boeken	180
Van her en der	187

### **Een gemeenschappelijk woord**

P. Reesink

Deze weinig enthousiasmerende titel, een citaat uit de Koran, slaat op een uitzonderlijk document, dat een ware revolutie mag heten in de betrekkingen tussen moslims en christenen. Voor het eerst in een geschiedenis van veertien eeuwen, waarin aan beide kanten verbaal en fysiek geweld is gebruikt om de eigen godsdienst te verdedigen of te verbreiden, ligt er nu van moslim zijde een uitvoerige verklaring, gesteund door 138 geleerden uit de hele wereld, van Tsjaad tot Oezbekistan, van Indonesië tot Mauretanië en van Canada tot Soedan. Het zijn religieuze autoriteiten, geleerden, mediadeskundigen en beroepskrachten. Ze vertegenwoordigen alle stromingen: soennieten (salafisten en soefi's), sjiiëten en Ibadiëten. Allen onderschrijven de wezenlijke punten die christenen en moslims delen. Het schrijven is gericht aan de paus, de orthodoxe patriarchen, de Aartsbisschop van Canterbury, en de voorzitters van de Wereld Allianties van Lutheranen, Methodisten, Baptisten en Hervormde Kerken. Voordat we nader ingaan op de inhoud van deze open brief, willen we kort de voorgeschiedenis ervan schetsen.

### **Regensburg**

Op 12 september 2006 had Paus Benedictus XVI een ontmoeting met vertegenwoordigers van de wetenschap aan de universiteit in Regensburg. Zijn academische toespraak had als titel 'Geloof, rede en universiteit. Herinneringen en overwegingen'. Door te laten zien dat rede en geloof goed samengaan wil de paus de theologie weer als een wetenschappelijke discipline erkend zien. Hij neemt als voorbeeld de ontmoeting in de winter van 1390-1391 tussen de geleerde byzantijnse keizer Manuel II Palaeologus en een Perzische jurist. De keizer beweert dat verbreiding van de godsdienst door geweld onzinnig is want tegen de rede en dus tegen God. De Perzisch geleerde vond ook dat God niet tegen de rede en de universele morele orde kon ingaan. Maar de paus verwijst dan naar Ibn Hazm uit Andaloesië. Volgens hem hoeft Allah niet volgens de rede te handelen. Door het standpunt van deze theoloog, die een uitzonderingspositie inneemt, te veralgemeniseren lijkt de paus te menen dat de God van de islam en de rede niet samengaan, terwijl de Pers in de historische dialoog juist

beweerde dat de islam rationeler is dan het christendom en daarom meer succes had en een snellere verspreiding.

Een tweede misverstand betreft Koran 2: 256 (er is geen dwang in de godsdienst). De paus legt dit vers verkeerd uit en plaatst het in de verkeerde context. De jahaad op dat moment richtte zich niet tegen joden of christenen maar tegen de Mekkanen. Een samenvatting van de toespraak van de paus is elders in dit nummer te lezen.

### **Reacties en gevolgen**

De islamitische media, die de moeilijke uiteenzetting niet goed hebben gelezen, hebben vooral negatief gereageerd, alsof de paus de islam gewelddadig zou vinden. Op twee manieren heeft de paus negatieve effecten van zijn speech proberen te verminderen. Allereerst bood hij zijn excuses aan voor de opgeroepen misverstanden. Vervolgens maakt hij de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog weer zelfstandig en onderstreepte zo het belang van de dialoog met moslims. Wat de paus uiteindelijk hoopt is dat islam en christendom ieder opnieuw geloof en rede tot een synthese brengen, niet meer via de Griekse filosofie zoals vroeger maar met behulp van de huidige menswetenschappen.

Van moslim zijde kwam op 12 oktober 2006 een inhoudelijke reactie van 38 geleerden, die elders is te lezen in dit nummer. De toon is zeer hoffelijk en aan het einde van de brief wordt de hoop uitgesproken dat de richtlijnen van Tweede Vaticaans Concilie in de Verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten *Nostra Aetate* van kracht blijven. Het einde van de brief lijkt tevens een aanzet te zijn tot *Een gemeenschappelijk Woord*.

Deze tweede open brief van 138 geleerden, verschenen na de ramadan van 2007, is zoals gezegd een doorbraak in de verhoudingen tussen moslims en christenen. Het is onbegrijpelijk dat de media er nauwelijks aandacht aan hebben geschonken.

### **Islamitische Nostra Aetate**

Een vergelijking met *Nostra Aetate*, het reeds genoemde document van het IIe Vaticaans Concilie, dringt zich op. Ook daar wordt een verklaring over gemeenschappelijke punten gevolgd door een oproep om samen te handelen. De islamitische brief is echter veel uitgebreider. Waar het Vaticaanse document in de korte paragraaf geen citaten weergeeft uit Bijbel en Koran, en slechts één

eindnoot heeft, biedt *Een gemeenschappelijk woord* een aanzienlijk aantal citaten uit de Koran en uit het Oude en Nieuwe Testament. Daarnaast wordt voor de uitleg van de koranverzen in de noten verwezen naar een groot aantal bekende moslim theologen en commentatoren.

### **Argumentatie**

De kern van de redenering is: God is één, de mens moet alleen Hem dienen, eren en aanbidden. Als de gelovige dit doet met heel zijn hart, ziel en wil, heeft hij God lief. Maar het dienen van God kan niet zonder de liefde tot de naaste door het verrichten van goede daden. Deze twee verplichtingen, God liefhebben en de naaste, vinden we in Koran en Bijbel (Oude en Nieuwe Testament). Als de twee belangrijkste geboden in christendom en islam hetzelfde zijn, moeten de twee godsdiensten, die samen de meerderheid van de wereldbevolking uitmaken, ook samen voor vrede gaan.

### **Identiteit en dialoog**

Het sterke van *Een gemeenschappelijke woord* is dat het op voor de islam belangrijke punten niets inlevert aan geloofspunten. Anderzijds komt er door een klassieke, maar open en liberale interpretatie van de koranteksten ruimte voor dialoog. De auteurs van het document leggen zelf vanuit de Koran een verband met de joodse en christelijke schriften, waaruit ze correct citeren. Dit is des te verwonderlijker aangezien in het verleden christelijke teksten vaak werden gebruikt tegen de joden en christenen als een apologetisch wapen.

### **Verwantschap met de Bijbel**

Het getuigen van Gods eenheid, Hem loven, dienen, vrezen en aanbidden en hem toegewijd zijn lijken, zo niet dogmatische, dan toch afstandelijke ideeën over God en op het eerste gezicht weinig van doen te hebben met praktische spiritualiteit. Maar dit is een verkeerde inschatting. Voor moslims zijn dit levende begrippen, die in de dagelijkse liturgische en ethische praktijk terugkomen. Ze zijn ook verwant met begrippen uit de Bijbel. Hier volgen enkele van die begrippen.

### **Dienen**

*ʿabada*: dienen en aanbidden. De *ʿibadât*, de vijf zuilen, vormen voor de moslims de eredienst, of, met een oud Nederlands woord, het ‘dienstwerk’ van de

Heer. Elke mens is een *ʿabd*, een dienaar van God. Het is niet correct om dit woord door 'slaaf' te vertalen om zo een tegenstelling tussen het christelijke en islamitische godsbeeld te creëren. In de Bijbel vertalen we hetzelfde woord, in het Hebreeuws *ʿebed*, eveneens met 'dienaar'.

### **Aanhangen**

Eigenlijk is het hele document een islamitische parafrase op het gebod, waarnaar wordt verwezen in de brief, verwoord in Joshua 22: 5: "dat gij den Here, uw God, liefhebt, en dat gij wandelt in al Zijn wegen, en Zijn geboden houdt, en Hem aanhangt, en dat gij Hem dient met uw ganse hart en met uw ganse ziel." Deze weergave uit de Statenvertaling is beeldender dan die van de NBV: "Maar houd u altijd aan de geboden die hij u in zijn onderricht gegeven heeft: heb de HEER, uw God, lief en volg de weg die hij u wijst, leef zijn geboden na, wees hem toegedaan en dien hem met hart en ziel." "Aanhangen" is de vertaling van het Hebreeuwse *dabaq*, (plakken, kleven). Dit geeft beter de brontaal weer dan 'toegedaan zijn'.

De verbondenheid met God wordt in *Een gemeenschappelijk woord* ook nog uitgedrukt door *irtabaṭa*, met een koord verbonden zijn.

### **God vrezen**

Een ander woord dat vaak terugkomt is *taqwa*, godsvrucht, vroomheid, rechtschapenheid, vreze des Heren. Het is tevens een Godsbewustzijn. In deze zin heeft het een mystieke connotatie. In de Koran en in de tekst van het document komt een hiervan afgeleid woord vaak terug: *muttaqîn*, de godvrezenden, de rechtschapenen, de rechtvaardigen. In het oude Testament vinden we dezelfde term bijv. in Deut. 5:29; 2Kon 17:28 en in Lukas 1: 50 zingt Maria in het Magnificat: "en zijn barmhartigheid is van geslacht tot geslacht voor allen die hem *vrezen*", zoals de meeste vertalingen weergeven. Dit vrezen gaat gepaard met eerbied, ontzag en verering. Vandaar dat de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) 'vrezen' vervangt door 'vereren'.

Een synoniem dat vaak wordt gebezigd, is *mukhlisîn*: de oprechte gelovigen, die naast God geen andere goden dulden. Dit wordt gesteld in Soera 112, *soerat al ikhlaaṣ* genoemd, omdat hierin Gods eenheid wordt bevestigd, hoofbestanddeel van de geloofbelijdenis zoals bij de joden. Wij hebben het vertaald met 'die zich toewijden' of toewijding. In de Bijbel is dit woord de vertaling van 'wandel(en)' voor Gods aangezicht'.

## **God zien**

Er is de laatste tijd in tijdschriften en kranten behoorlijk de spot gedreven met de beloning voor moslim strijders in het hiernamaals. Een van de Deense cartoons ging over de 72 maagden. De Koran vermeldt het woord 'maagd' twee maal, de Bijbel zestien keer. Maar er is ook een andere tekst over het paradijs of het begin ervan bij de opstanding: God zegt in de Koran hierover: K 75: 22-23 "Stralende gezichten zijn er op die dag, die naar hun Heer kijken". We kunnen hierbij denken aan de woorden van Paulus 11 Korintiërs 13:12 "Nu kijken we nog in een wazige spiegel, maar straks staan we oog in oog."

## **Vooroordelen**

Veel vooroordelen over de islam waren al weerlegd in de eerste open brief van oktober 2006 zoals over dwang in de godsdienst, de afstand tussen God en mens (transcendentie), jihaad en gedwongen bekering.

Maar ook de eindnoten in de tweede brief, niet slechts louter verwijzingen naar bronnen, leveren prachtige teksten op over de ogen van het hart en het zien van God (noot 4), de verhouding tussen verstand, wil en gevoel in de Koran (noot 10), het voorbeeld van Mohammed (noot 11), het gedenken van God (noot 14) en de plaats van de mens in de schepping (noot 17).

## **Conclusie**

Natuurlijk kan men kritiek leveren door te zeggen dat de moslim geleerden de boodschap van de Koran hebben proberen aan te passen aan die van de Bijbel. Of dat ze de verschillen niet benoemen. Wie het document goed leest, ziet dat hier geen trucjes worden toegepast en dat men geen verborgen agenda heeft. Het is een eerlijke, open handreiking, waarop tot nu toe vanuit officiële katholieke kring nogal zuinig is gereageerd (zie reactie paus). Romeinse molens malen langzaam. Waarschijnlijk komt in het voorjaar van 2008 een afvaardiging van moslim geleerden naar Rome. Hopelijk komt het dan tot een gesproken gemeenschappelijk woord.

## Geloof, rede en universiteit

*Paus Benedictus XVI haalt in Regensburg 12 september 2006 herinneringen op aan de tijd toen hij daar theologie doceerde. Rede en geloof konden en kunnen volgens hem goed samengaan. Ook nu moet de rede breder worden opgevat zodat geloof en theologie weer een volwaardige plaats krijgen in de wetenschap.*

In zijn betoog gaat hij uit van een historische gebeurtenis. Tijdens het beleg van Constantinopel had keizer Manuel II Palaeologos een onderhoud met een geleerde Pers over christendom en islam. De dialoog ging vooral over wat men toen de drie wetten noemde: Oude Testament, Nieuwe Testament en Koran. De paus stipt een in de dialoog marginaal onderwerp aan, dat dient als uitgangspunt voor het thema 'geloof en rede'. In zevende gespreksronde spreekt de keizer over het thema van de jihad, de heilige oorlog. De keizer wist ongetwijfeld dat in Soera 2,256 staat: "Er is geen dwang in de godsdienst". Volgens de paus is dit vers uit een van de vroege soera's toen Mohammed zelf nog machteloos en bedreigd was. Dan wendt de keizer zich op verbazingwekkend en voor ons (de paus) onaanvaardbaar botte wijze heel eenvoudig tot zijn gesprekspartner met de centrale vraag naar de verhouding tussen godsdienst en geweld. Hij zegt: "Toon mij dan wat

Mohammed voor nieuws heeft gebracht, en dan vind je alleen slechte<sup>i</sup> en onmenselijke zaken, zoals zijn voorschrift om het geloof dat hij predikte door middel van het zwaard te verbreiden."

### **Rede en geweld**

De keizer legt dan uit waarom de verbreiding van het geloof door middel van geweld onzinnig is. Het is in tegenspraak met het wezen van God en het wezen van de ziel. "God heeft geen behagen in bloed", zegt hij, "en niet redelijk.... handelen, is in strijd met Gods wezen. Het geloof is een vrucht van de ziel, niet van het lichaam. Wie daarom iemand tot geloof wil brengen, heeft de vaardigheid nodig van goed spreken en goed denken, maar geen geweld en bedreiging ..."

De beslissende zin in deze argumentatie tegen bekering door geweld luidt: niet redelijk handelen is in strijd met het wezen van God.

De uitgever, Theodore Khoury, geeft als commentaar: Voor de keizer, een met Griekse filosofie opgegroeide Byzantijn, is dit een vanzelfsprekendheid. In de leer van de islam daarentegen is God absoluut transcendent. Zijn wil is aan geen van onze categorieën gebonden, zelfs niet aan de redelijkheid.

Khoury citeert hier een werk van de bekende Franse islamoloog R. Arnaldez, die erop wijst dat Ibn Hazm zover ging dat hij verklaarde dat God ook niet aan Zijn eigen woord gehouden is en dat niets Hem verplicht ons de waarheid te openbaren. Als Hij het wilde, zou de mens ook afgodendienst moeten bedrijven.

### **Rede en God**

De paus gaat dan verder en bewijst dat niet alleen volgens de Grieken maar ook in de Bijbel handelen in strijd met de rede in strijd met God is. God handelt immers altijd volgens de rede (Logos, dat ook 'woord' betekent). Verder ziet hij in het visioen aan Paulus (Handelingen 16: 10) 'het naar elkaar toegaan van het bijbelse geloven en Griekse vragen'. De paus laat dan zien dat het bijbels geloven in de Babylonische ballingschap een soort verlichting kent (geen afgoden vereren). Later gaat het denken in de hellenistische tijd over

in de wijsheidsliteratuur van de bijbel.

Ook de Septuagint, de in Alexandrië in het Grieks vertaalde versie van het Oude Testament, is een schakel tussen Openbaring en verbreiding van het geloof in de Griekse wereld. Deze synthese van geloof en rede, van christelijk en Grieks denken, is later min of meer tenietgedaan door bijvoorbeeld het voluntarisme (Gods wil overheerst zijn andere eigenschappen) van Duns Scotus, een middeleeuwse theoloog.

### **Duns Scotus en Ibn Hazm**

“Zijn opvattingen komen soms dicht bij die van Ibn Hazm, bij wie God een god van willekeur is, die ook niet gebonden is aan waarheid en goedheid. De transcendentie en het anders zijn van God worden zo op de spits gedreven, dat ook onze rede, onze zin voor het ware en het goede, geen werkelijke spiegel van God meer zijn, wiens ondoorgrondelijke mogelijkheden achter Zijn feitelijke beslissingen voor ons eeuwig ontoegankelijk en verborgen blijven. Daartegenover heeft het geloof van de Kerk er altijd aan vastgehouden dat er tussen God en ons, tussen Zijn eeuwige Schepper Geest en onze geschapen rede een werkelijke analogie bestaat.... God wordt er niet goddelijker door als wij Hem van ons verwijderen door Hem



in een zuiver en ondoorgrondelijk voluntarisme te plaatsen. In tegendeel, de werkelijk goddelijke God is de God die zich als Logos heeft getoond, en als Logos in liefde voor ons gehandeld heeft. Zeker, de liefde gaat alle kennis te boven, zoals Paulus zegt (vgl. Ef 3,19), maar ze blijft toch de liefde van de God-Logos, en daarom is de christelijke godsdienst, zoals Paulus ook nog zegt, een godsdienst, die in harmonie is met het eeuwige Woord en met onze rede (vgl. Rom. 12,1)”.

### Bijbels geloven en Grieks denken

Vanwege deze hier genoemde toenadering die tussen bijbels geloven en Grieks filosofisch vragen is het niet verwonderlijk dat het christendom, uiteindelijk zijn historisch beslissende vormgeving in Europa heeft gekre-

nis van Rome nog bij komt, heeft Europa geschapen en blijft de grondslag van wat men met recht Europa mag noemen.

“De stelling dat het kritisch gezuiverde Griekse erfgoed wezenlijk tot het christelijk geloof behoort, is in tegenpraak met de eis tot onthellenisering van het christendom, die sinds het begin van de nieuwe tijd in stijgende mate de theologische discussie beheerst. Als men goed kijkt, kan men drie golven waarnemen in het onthelleniseringsprogramma, die weliswaar met elkaar verbonden zijn, maar wat betreft motivatie en doel toch duidelijk van elkaar verschillen.”

### Fasen van ‘ontgrieksing

Als eerste golf ziet de paus de voorrang die Kant en de Reformatie geven aan de rede boven het geloof.



gen. Omgekeerd kunnen we ook zeggen: deze toenadering, waar de erfe-

De tweede golf ziet de paus in de liberale theologie van de 19<sup>e</sup> en 20<sup>e</sup>

eeuw, vooral bij Harnack. Deze wil de boodschap van de mens Jezus terugbrengen tot een zuiver morele boodschap. Hij wil het christendom van de filosofische en theologische elementen (godheid van Jezus, Drie-eenheid) bevrijden en zo christendom en rede weer bij elkaar brengen. Met zijn historisch-kritische exegese van het Nieuwe Testament brengt Harnack de theologie weer terug bij de wetenschap. Zijn opvatting over de rede is een synthese tussen Platonisme en empirisme. De materie kent een innerlijke rationaliteit en mathematische structuur en daar door kan men begrijpen hoe de materie in elkaar steekt. Dit is het Platonische element, goed waarneembaar bij Monod.

Maar om de natuur bruikbaar te maken voor onze doeleinden moet de mogelijkheid bestaan van verificatie of falsificatie door experiment, dat beslissende zekerheid geeft. Dit is het empirische aspect. We spreken slechts van wetenschap als empirische verificatie en mathematica samengaan. Dus vallen de godsvraag en de theologie hier niet onder, hetgeen de paus betreurt.

Als dit zo is, wordt de mens gereduceerd en worden vragen naar oorsprong en doel van het leven niet meer op wetenschappelijk niveau behandeld.

“Zo verliezen echter ethos en religie hun gemeenschapopbouwende kracht en vervallen tot willekeur. Wat overblijft aan ethische pogingen op basis van de regels van de evolutie of van de psychologie en sociologie is eenvoudigweg onvoldoende.”

### **Derde golf**

De derde onthellenisering vindt de paus in de poging het christendom te incultureren in andere niet-Griekse culturen. Hierbij wil men teruggaan naar de boodschap van het Nieuwe Testament voordat deze in de Griekse cultuur werd vertaald. De paus verwierpt deze poging niet maar vindt deze stelling te grof en onnauwkeurig. Hij stelt dat het N.T in het Grieks is geschreven.

“Uiteraard zijn er elementen in het ontstaansproces van de vroege Kerk die niet in alle culturen geïntegreerd hoeven te worden. Maar de fundamentele beslissingen die juist de samenhang van het geloof met het zoeken van de menselijke rede betreffen, die behoren tot het geloof zelf en zijn er een nadere ontvouwing van.”

### **Nieuwe Verlichting**

De paus wil niet terug naar het tijdperk van voor de Verlichting.

“De bedoeling is niet de klok terugzetten, niet het uiten van negatieve kritiek, maar vergroting van ons con-

cept van de rede en het gebruik ervan. Want bij alle vreugde om de nieuwe mogelijkheden van de mens, zien wij ook de bedreigingen die uit deze mogelijkheden voortkomen, en moeten wij ons afvragen hoe wij die de baas blijven. Dat zal ons alleen lukken als rede en geloof op een nieuwe manier tot elkaar komen, als wij de zelfopgelegde beperking van de rede tot het empirisch falsificeerbare overwinnen en de rede weer de volle ruimte geven. In die zin hoort de theologie niet alleen als historische en menswetenschappelijke discipline, maar ook werkelijk als theologie, als vraag naar de rede van het geloof, thuis aan de universiteit en in de brede dialoog van de wetenschappen. Alleen zo zullen wij ook in staat zijn tot een werkelijke dialoog van culturen en wetenschappen, waar wij zo dringend behoefte aan hebben. In de westerse wereld heerst op grote schaal de mening dat alleen de positivistische rede en de bijbehorende

vormen van filosofie universeel zijn. Maar de diep religieuze culturen van de wereld beschouwen nu juist dit uitsluiten van het goddelijke uit de universaliteit van de rede als in strijd met hun diepste overtuiging. Een rede die doof is voor het goddelijke, en godsdienst wegdrukt naar het gebied van de subcultuur, is niet in staat met de culturen in dialoog te treden.”

### **Tot slot**

De paus eindigt met het citaat van de reeds eerder genoemde keizer in zijn gesprek met de geleerde Pers. “Niet redelijk, niet volgens de Logos, handelen, is in strijd met Gods wezen”, zei Manuel II vanuit zijn christelijk godsbeeld tegen zijn Perzische gesprekspartner. “In deze grote Logos, in deze grootte van de rede, nodigen wij onze gesprekspartners uit tot de dialoog van de culturen. De rede steeds weer te ontdekken, dat is de grote opgave van de universiteit.”

N.B. De citaten zijn uit 2006 – Libreria Editrice Vaticana / R.-K. Kerkgenootschap in Nederland, door N. Stienstra.

## Open brief

In de Naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle,  
En mogen vrede en zegen de Profeet Mohammed ten deel vallen.

Open brief aan zijne heiligheid paus Benedictus XVI

In de Naam van God, de Barmhartige, de genadevolle

“Twist met de mensen van het Boek slechts op de beste wijze...”

(De Edele Koran, el-`Ankaboet, 29:46)

*Heiligheid,*

*Naar aanleiding van uw college aan de Universiteit van Regensburg in Duitsland op 12 september 2006, leek het ons passend, in de geest van open uitwisseling, uw gebruik van een debat tussen keizer Manuel II Palaeologos en een ‘geleerde Pers’, als uitgangspunt voor een verhandeling over de verhouding tussen rede en geloof, aan de orde te stellen. Terwijl wij waardering hebben voor uw pogingen tegenwicht te bieden aan de overheersing van het positivisme en het materialisme in het menselijk leven, moeten wij wijzen op sommige fouten in de manier waarop u de islam noemt als contrast met het gepaste gebruik van de rede, evenals op sommige fouten in de beweringen die u naar voren brengt ter ondersteuning van uw argument.*

### **Er is geen dwang in de godsdienst**

U stelt dat “volgens deskundigen” het vers dat begint met *Er is geen dwang in de godsdienst (el-Baqarah 2:256)* stamt uit de vroege periode toen de Profeet “nog machteloos en bedreigd was”, maar dit is onjuist. In feite wordt dit vers erkend als behorende tot de periode van de openbaring van de Koran die correspondeert met de politieke en militaire opkomst van de jonge moslimgemeenschap. *Er is geen dwang in de godsdienst was*

geen gebod voor moslims om standvastig te blijven als onderdrukkers hen wilden dwingen hun geloof te verloochenen, maar moest er de moslims zelf aan herinneren dat zij, als ze eenmaal aan de macht waren, het hart van anderen niet konden dwingen te geloven. *Er is geen dwang in de godsdienst* is dus gericht tot mensen die macht hebben, niet tot mensen die machteloos zijn. De vroegste commentaren op de Koran (zoals bijvoorbeeld het commentaar van Al-Tabari) maken duidelijk dat sommige mos-

lims van Medina hun kinderen wilden dwingen zich vanuit het jodendom of het christendom tot de islam te bekeren, en dit vers was nu juist een antwoord aan hen, dat ze niet moesten proberen hun kinderen te dwingen zich tot de islam te bekeren. Bovendien laten moslims zich ook leiden door verzen zoals: *Zeg: “Het is de waarheid van uw Heer: laat daarom geloven die geloven wil en niet geloven, die niet wil.” (al-Kahf 18:29) en Zeg: O gij ongelovigen, ik aanbid niet, wat gij aanbidt, noch gij aanbidt, wat ik aanbid. Noch wil ik aanbidden, wat gij aanbidt. Nogmaals gij wilt niet aanbidden wat ik aanbid. Derhalve voor u uw godsdienst en voor mij mijn godsdienst (el-Kaafiroen 109:1-6).*

### **De transcendentie van God**

U zegt ook: “In de leer van de islam ... is God absoluut transcendent”, een vereenvoudiging die misleidend kan zijn. De Koran stelt: *Er is niets aan Hem gelijk (asj-Sjoera 42:11)*, maar stelt eveneens: *God is het Licht van de hemelen en de aarde (an-Noer 24:35) en Wij zijn nader tot hem dan zijn halsader (Qaaf 50:16) en Hij is de Eerste en de Laatste, de Zich Manifesterende en de Verborgene (al-Hadied 57:3) en Hij is met u waar gij ook zijn moogt (al-Hadied 57:4) en Waarheen je je ook wendt, daar zal*

*het Aangezicht van God zijn (el-Baqarah 2:115).* Laten wij ook denken aan de uitspraak van de Profeet, die stelt dat God zegt: “Als ik hem (de gelovige) liefheb, ben Ik het gehoor waarmee hij hoort, het gezichtsvermogen waarmee hij ziet, de hand waarmee hij vastpakt en de voet waarmee hij loopt” (*Sahih-alBukhari* nr. 6502, *Kitab al-Riqaq*).

In de geestelijke, theologische en filosofische traditie van de islam is de denker die u noemt, Ibn Hazm (overleden in het jaar 1069) een achtenswaardige doch zeer marginale figuur, die behoorde tot de *Zahiri* school van jurisprudentie, die vandaag de dag door niemand in de islamitische wereld meer wordt gevolgd. Als men op zoek is naar klassieke formuleringen van de leer van de transcendentie, zijn voor moslims figuren zoals al-Ghazali (overleden in het jaar 1111) en vele anderen veel invloedrijker en meer representatief voor het islamitische geloof dan Ibn Hazm.

U citeert een argument dat omdat de keizer “met Griekse filosofie is opgegroeid” het idee dat “God geen behagen heeft in bloed” voor hem een “vanzelfsprekendheid” is, waarop de moslimleer over de transcendentie van God als tegenvoorbeeld wordt gepresenteerd. Te zeggen dat voor moslims “de wil van God aan geen van onze categorieën is gebonden” is

ook een vereenvoudiging die tot een misverstand kan leiden. God heeft vele Namen in de islam, waaronder de Genadevolle, de Rechtvaardige, de Alziende, de Alhorende, de Alwetende, de Liefhebbende en de Milde. Hun absolute overtuiging van Gods Eenheid en het feit dat “*niemand Hem in enig opzicht gelijk is*” (*el-Ichlaas* 112:4) heeft er moslims niet toe gebracht te ontkennen dat God deze eigenschappen aan Zichzelf toeschrijft en aan (sommige van) zijn schepselen (waarbij we nu even afzien van het concept ‘categorieën’, een term die in deze context om veel verduidelijking vraagt). Wat betreft de wil van God, de conclusie dat moslims geloven in een wispelturige God, die ons wel of niet zou kunnen opdragen kwaad te doen, houdt geen rekening met het feit dat God in de Koran zegt:

“*Voorwaar, God gelast u goed met goed (te vergelden) en wel te doen aan anderen en te geven als aan verwanten; en verbiedt onbetamelijheid, kwaad en opstand. Hij raadt u aan dat gij er lering uit trekt*” (*an-Nahl* 16:90). Ook wordt geen rekening gehouden met Gods uitspraak: “*Hij heeft het op Zich genomen, barmhartigheid te tonen*” (*el-Anaam* 6:12; zie ook 6:54) en Gods uitspraak: “*Mijn barmhartigheid omvat alle dingen*” (*al-Aa’raaf* 7:156). Het

woord voor genade, *rahmah*, kan ook vertaald worden als liefde, vriendelijkheid en barmhartigheid. Van dit woord *rahmah* komt de heilige formule die moslims dagelijks gebruiken: *In de Naam van God, de Genadevolle, de Barmhartige*. Is het niet vanzelfsprekend dat het vergieten van onschuldig bloed in strijd is met genade en barmhartigheid?

### **Het gebruik van de rede**

De islamitische traditie is rijk in verkenningen naar de aard van de menselijke intelligentie en de verhouding daarvan tot de natuur en de wil van God, daaronder begrepen vragen naar wat vanzelfsprekend is en wat niet. De tweedeling tussen ‘rede’ aan de ene kant en ‘geloof’ aan de andere kant bestaat echter niet precies in dezelfde vorm in de islamitische denkwereld. Moslims leggen de mogelijkheden en de grenzen van de menselijke intelligentie op hun eigen wijze uit, waarbij ze een rangorde van kennis erkennen, waarvan de rede een essentieel deel uitmaakt. Er zijn twee extremen die de islamitische intellectuele traditie over het algemeen heeft weten te vermijden: aan de ene kant de opvatting dat de analytische geest uiteindelijk de waarheid bepaalt, en aan de andere kant het ontkennen van de mogelijkheden van het menselijke bevattingvermogen wat betreft de ul-

tieme vragen. Belangrijker, in hun rijpste en voornaamste vormen hebben de intellectuele verkenningen van de moslims door de eeuwen heen een overeenstemming bewaard tussen de waarheden van de openbaring van de Koran en de eisen van de menselijke intelligentie, zonder de één op te offeren aan de ander. God zegt: “*Weldra zullen Wij hun Onze tekenen in henzelf en over afgelegen streken tonen, tot het hun duidelijk wordt dat dit de Waarheid is*” (Fussilat 41:53). De rede zelf is één van de vele tekenen in onszelf, die God ons uitnodigt te beschouwen en te overwegen als een manier om de waarheid te kennen.

God. Deze strijd kan vele vormen aannemen, waaronder het gebruik van geweld. Ofschoon een *jihad* wel *heilig* kan zijn in de zin dat die gericht is op een heilig ideaal, is het niet noodzakelijkerwijs een ‘oorlog’. Het is bovendien de moeite waard op te merken dat Manuel II Palaeologos zegt dat ‘geweld’ in strijd is met de natuur van God, terwijl Christus zelf geweld gebruikte tegen de geldwisselaars in de tempel en zei: “Denkt niet, dat Ik vrede ben komen brengen op aarde; Ik ben geen vrede komen brengen, maar het zwaard ...” (Mt 10,34-36) Toen God de farao liet verdrinken, ging Hij toen in tegen zijn



### Wat is ‘heilige oorlog’?

Wij willen erop wijzen dat ‘heilige oorlog’ een term is die niet bestaat in islamitische talen. *Jihad*, zo moet benadrukt worden, betekent strijd en in het bijzonder strijd op de wijze van

eigen natuur? Misschien bedoelde de keizer te zeggen dat wreedheid, geweldadigheid en agressie in strijd zijn met Gods wil, in welk geval de klassieke en traditionele wet van de *jihad* in de islam hem volledig in het gelijk zou stellen.

U zegt: “De keizer kende natuurlijk ook de in de Koran neergelegde – later ontstane – bepalingen over de heilige oorlog.” Wij hebben hierboven echter al aangegeven, met betrekking tot *Er is geen dwang in de godsdienst*, dat de genoemde instructies helemaal niet van later datum zijn. Bovendien tonen de uitspraken van de keizer over gewelddadige bekering aan dat hij niet wist wat die instructies waren en altijd geweest zijn.

De gezagsvolle en traditionele islamitische regels wat betreft oorlog kunnen in de volgende principes worden samengevat:

1. Niet-strijders zijn geen geoorloofde of wettige doelen. Dit is vele malen expliciet benadrukt door de Profeet, zijn gezellen en door de geleerde traditie nadien.
2. Religieus geloof alleen maakt niemand tot een voorwerp van aanval. De oorspronkelijke moslimgemeenschap vocht tegen heidenen die hen ook uit hun huizen hadden verdreven, hadden vervolgd, gemarteld en vermoord.
3. Moslims kunnen en moeten in vrede leven met hun burens. *En als zij tot vrede neigen, neigt u er dan ook toe en legt uw vertrouwen in God (al-An’faal 8:61)*. Dit sluit echter geen gerechtvaardigde zelfverdediging en instandhouding van soevereiniteit uit.

Moslims zijn evenzeer gehouden te gehoorzamen aan deze regels als aan het verbod op diefstal en overspel. Als een godsdienst de oorlog regelt en omstandigheden beschrijft waar oorlog noodzakelijk en rechtvaardig is, dan maakt dat die godsdienst niet oorlogszuchtig, evenmin als het regelen van seksualiteit een godsdienst wellustig maakt. Indien sommigen een lange en gevestigde traditie hebben veronachtzaamd ten gunste van utopische dromen waarbij het doel de middelen heiligt, dan hebben ze dat op eigen houtje gedaan en zonder de goedkeuring van God, zijn Profeet of de geleerde traditie. God zegt in de Edele Koran: *Laat de vijandschap van een volk u niet aansporen om onrechtvaardig te handelen. Weest rechtvaardig, dat is dichter bij de vroomheid (al-Maidah 5:8)*. In deze context moeten we constateren dat de moord op een onschuldige katholieke non in Somalië – en welke andere daad van buitensporig individueel geweld dan ook – ‘in reactie op’ uw college aan de Universiteit van Regensburg volledig onislamitisch is en dat wij zulke daden volledig veroordelen.

### **Gedwongen bekering**

Het idee dat moslims de opdracht hebben hun geloof te verbreiden ‘met het zwaard’ of dat de islam in feite



grotendeels ‘met het zwaard’ is verbreid kan de toets van de kritiek niet doorstaan. Het is waar dat de islam als een *politieke* entiteit zich ten dele heeft uitgebreid als gevolg van verovering, maar het grootste deel van de expansie is het gevolg van prediking en missionaire activiteit. De islamitische leer schreef niet voor dat de overwonnen volkeren moesten worden gedwongen of onder druk gezet om zich te bekeren. Veel van de eerste gebieden die veroverd werden door de moslims zijn eeuwenlang overwegend niet-moslim gebleven. Als de moslims alle anderen door middel van geweld hadden willen bekeren, dan zou er in de islamitische wereld niet één kerk of synagoge over zijn. Het gebod *Er is geen dwang in de godsdienst* betekent nu wat het toen betekende. Het enkele feit dat iemand geen moslim is, is in de islamitische wet of het islamitische geloof nooit een wettige *casus belli* geweest. Zoals dat ook geldt voor de regels van de oorlog, laat de geschiedenis zien dat sommige moslims de islamitische principes met betrekking tot gedwongen bekeerling en de behandeling van andere godsdienstige gemeenschappen hebben geschonden, maar de geschiedenis laat ook zien dat dit uitzonderingen zijn die de regel bevestigen. Wij zijn het er nadrukkelijk mee eens dat anderen

dwingen te geloven – als dat al werkelijk mogelijk zou zijn – God niet behaagt en dat God geen behagen heeft in bloed. Wij geloven, en moslims hebben altijd geloofd, dat *wie een mens doodt, behalve wegens het doden van anderen of wegens het scheppen van wanorde in het land, het ware alsof hij het gehele mensdom had gedood (al-Maidah 5:32).*

### **Iets nieuws?**

U noemt de bewering van de keizer dat het “nieuwe” dat de Profeet gebracht heeft “alleen slechte<sup>1</sup> en onmenselijke zaken [zijn] zoals zijn voorschrift het geloof dat hij predikte door middel van het zwaard te verbreiden”. Wat de keizer niet beseft – afgezien van het feit (zoals reeds boven genoemd) dat zo’n bevel nooit heeft bestaan in de islam – is dat de Profeet nooit heeft beweerd dat hij iets fundamenteel nieuws bracht. God zegt in de Edele Koran: *Er is niets tot u gezegd (Mohammed) behalve hetgeen aan de boodschappers vóór u was gezegd (Fussilat 41:43) en Zeg (Mohammed): Ik ben geen nieuwe boodschapper, noch weet ik wat met u of mij zal geschieden. Ik volg alleen hetgeen mij is geopenbaard; en ik ben*

---

<sup>1</sup> 1 Een betere vertaling dan ‘slechte’ van het Griekse *cheiron* is ‘inferieur’ (noot P.R.)

*slechts een duidelijke waarschuwer (al-Ahqaaf 46:9).* Zo is dus het geloof in de Ene God niet het bezit van een of andere godsdienstige gemeenschap. Volgens het islamitische geloof hebben alle ware profeten dezelfde waarheid gepredikt aan verschillende mensen in verschillende tijden. De wetten mogen verschillend zijn, de waarheid is onveranderlijk.

### **‘De deskundigen’**

Op een bepaald punt refereert u zonder namen te noemen aan ‘deskundigen’ (op het gebied van de islam) en noemt ook twee katholieke geleerden wel bij naam, professor (Adel) Theodore Khoury en (universitair docent) Roger Arnaldez. Het is voldoende hier te zeggen dat, terwijl veel moslims van mening zijn dat er welwillende niet-moslims en katholieken zijn die werkelijk kunnen worden beschouwd als ‘deskundigen’ op het gebied van de islam, moslims – voor zover wij weten – de ‘deskundigen’ aan wie u refereert nooit hebben onderschreven of hen hebben erkend als vertegenwoordigers van moslims van hun standpunten. Op 25 september herhaalde u de belangrijke woorden die u op 20 augustus 2005 in Keulen sprak: “De interreligieuze en interculturele dialoog tussen christenen en moslims mag niet worden teruggebracht tot een vrijblijvende beslissing.

Die dialoog is werkelijk een wezenlijke noodzaak, waarvan onze toekomst grotendeels afhangt.” Hoewel we dat helemaal met u eens zijn, schijnt het ons toe dat de interreligieuze dialoog voor een groot deel bestaat uit proberen te luisteren naar en aandacht te hebben voor de stemmen van degenen met wie we in dialoog zijn en niet alleen van degenen die onze eigen mening delen.

### **Christendom en islam**

Christendom en islam zijn de grootste en de op één na grootste godsdienst in de wereld en in de geschiedenis. Christenen en moslims vormen naar schatting respectievelijk meer dan een derde en meer dan een vijfde van de mensheid, samen meer dan 55% van de wereldbevolking. Dat maakt de verhouding tussen deze twee godsdiensten tot de belangrijkste factor die bijdraagt aan een zinvolle vrede over de hele wereld. Als de leider van meer dan een miljard katholieken en moreel voorbeeld voor vele anderen over de hele aarde, zou men kunnen stellen dat uw stem de meest invloedrijke stem van een individu is bij het bevorderen van deze verhouding om te komen tot wederzijds begrip. Wij delen uw verlangen naar een eerlijke en oprechte dialoog en erkennen het belang ervan in een wereld die steeds meer onderlinge verbanden kent. Op

grond van deze oprechte en eerlijke dialoog hopen wij verder te kunnen bouwen aan vredige en vriendschappelijke relaties, gebaseerd op wederzijds respect, rechtvaardigheid en wat in essentie gemeenschappelijk is in onze gedeelde traditie van Abraham, in het bijzonder ‘de twee grootste geboden’ in Marcus 12,29-31 (en in een iets andere vorm in Matteüs 22,37-40): *De Heer onze God is de enige Heer. Gij zult de Heer uw God beminnen met geheel uw hart, geheel uw ziel, geheel uw verstand en geheel uw kracht. Het tweede is dit: Gij zult uw naaste beminnen als uzelf. Er is geen ander gebod voornamer dan deze twee.*

Moslims waarderen dan ook de volgende woorden van het Tweede Vaticaans Concilie: “De Kerk ziet ook met waardering naar de moslims, die de ene God aanbidden, de levende en uit zichzelf bestaande, de barmhartige en almachtige, de Schepper van hemel en aarde, die gesproken heeft tot de mensen. Zij leggen zich erop toe zich met heel hun hart ook aan zijn verborgen raadsbesluiten te onderwerpen zoals Abraham, naar wie het islamitisch geloof graag terug grijpt, zich aan God heeft onderworpen. Hoewel zij Jezus niet als God erkennen, vereren zij Hem toch als profeet en zij eren zijn maagdelijke moeder

Maria, die zij somtijds zelfs eerbiedig aanroepen. Bovendien verwachten zij de dag van het oordeel, wanneer God alle mensen doet verrijzen en zal vergelden. Daarom houden zij het zedelijk leven hoog en eren God vooral door gebed, aalmoezen en vasten.”<sup>1</sup>

En zo ook de woorden van paus Johannes Paulus II, zaliger gedachtenis, voor wie veel moslims grote genegenheid en waardering voelden:

“Wij christenen erkennen met vreugde de religieuze waarden die we gemeen hebben met de islam. Vandaag wil ik graag herhalen wat ik enige jaren geleden in Casablanca tegen jonge moslims heb gezegd: “We geloven in dezelfde God, de ene God, de levende God, de God die de wereld geschapen heeft en zijn schepselen tot volmaaktheid brengt.” (2)

Moslims hebben ook waardering voor uw persoonlijke spijtbetuiging – zonder precedent – en uw verheldering en verzekering (op 17 september) dat uw citaat geen weergave is van uw persoonlijke mening, evenals voor de bevestiging door kardinaalstaatssecretaris Tarcisio Bertone (op 16 september) van het conciliedocument *Nostra aetate*. Ten slotte hebben moslims het ook gewaardeerd dat u (op 25 september), voor een verzamelde groep van ambassadeurs van

moslimlanden, uiting hebt gegeven aan uw “volkomen en diepe respect voor alle moslims”. We hopen dat we de fouten van het verleden zullen weten te vermijden en in de toekomst

samen kunnen leven in vrede, wederzijdse aanvaarding en respect.

*En alle lof komt God toe, en er is geen macht of kracht behalve door God.*

12 oktober 2006, getekend door  
(in alfabetische volgorde)

1. H.E. *Allamah* Abd Allah bin Mahfuz bin Bayyah  
*Hoogleraar Koning Abd Al-Aziz Universiteit, Saudi-Arabië*  
*Voormalig Vicepresident; Minister van Justitie; Minister van Onderwijs en Minister van Godsdienstzaken, Mauritanië*
2. Professor dr. *Allamah* Muhammad Sa'id Ramadan Al-Buti  
*Decaan Departement van Godsdienst, Universiteit van Damascus, Syrië*
3. Prof. dr. Mustafa Çagrýcý  
*Groot Moefti van Istanboel*
4. H.E. Sjeik professor dr. Mustafa Ceric  
*Groot Moefti en Hoofd van de Ulema (religieuze leiders) van Bosnië en Herzegovina*
5. H.E. Sjeik Ravil Gainutdin *Groot Moefti van Rusland*
6. H.E. Sjeik Nedžad Grabus  
*Groot Moefti van Slovenië*
7. Sjeik *Al-Habib* Ali Mashhour bin Muhammad bin Salim bin Hafeez  
*Imam van de Tarim Moskee en Hoofd van de Fatwa Raad, Tarim, Jemen*
8. Sjeik *Al-Habib* Umar bin Muhammad bin Salim bin Hafeez  
*Deken van Dar Al-Mustafa, Tarim, Jemen*
9. Professor dr. Farouq Hamadah  
*Professor van de Wetenschap van de Tradities, Mohammad V Universiteit, Marokko*
10. Sjeik Hamza Yusuf Hanson  
*Stichter en Directeur van het Zaytuna Instituut, Californië, VS*
11. H.E. Sjeik dr. Ahmad Badr Al-Din Hassoun  
*Groot Moefti van de Republiek Syrië*
12. Dr. sjeik Izz Al-Din Ibrahim  
*Adviseur voor Culturele Zaken van de Eerste Minister, V. A.E.*
13. H.E. professor dr. Omar Jah  
*Secretaris van de Raad van Moslim Geleerden, Gambia*  
*Hoogleraar Islamitische Beschaving en Filosofie, Universiteit van Gambia*
14. Sjeik *Al-Habib* Ali Zain Al-Abideen Al-Jifri  
*Stichter en Directeur van het Taba Instituut, Verenigde Arabische Emiraten*

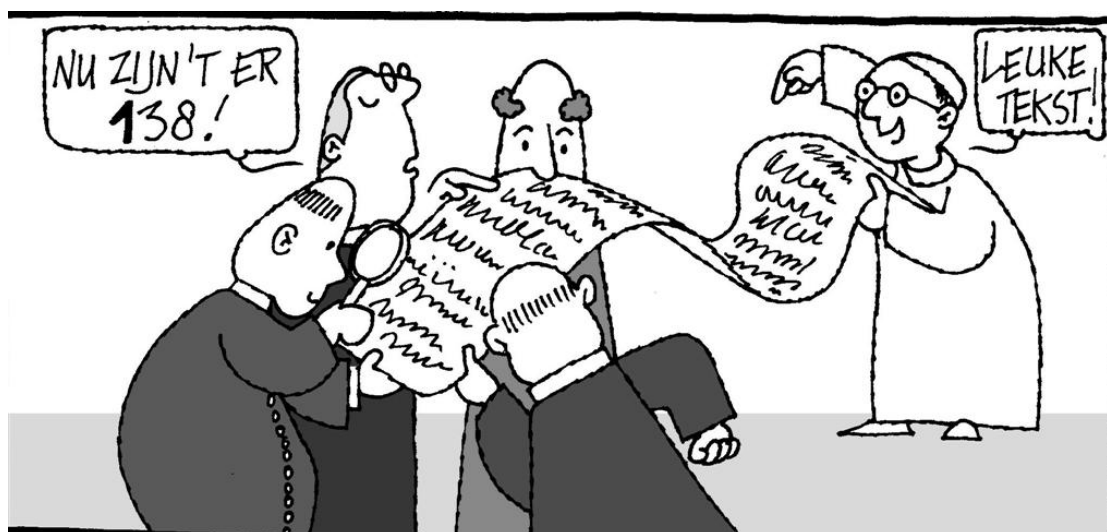
15. H.E. Sjeik professor dr. Ali Jumu'ah  
*Groot Moefiti van de Republiek Egypte*
16. Professor dr. Abla Mohammed Kahlawi  
*Deken van Islamitische en Arabische Studies, Al-Azhar Universiteit (College voor Vrouwen), Egypte*
17. Professor dr. Mohammad Hashim Kamali  
*Decaan van het Internationale Instituut van Islamitische Filosofie en Beschaving (ISTAC), Maleisië, Hoogleraar van Islamitisch Recht en Jurisprudentie, Internationale Islamitische Universiteit, Maleisië*
18. Sjeik Nuh Ha Mim Keller  
*Sjeik in de Shadhili Orde en Hoofddocent van het Aal al-Bayt Instituut voor Islamitische Filosofie (Jordanië), vs.*
19. H.E. Sjeik Ahmad Al-Khalili  
*Groot Moefiti van het Sultanaat van Oman*
20. Sjeik dr. Ahmad Kubaisi  
*Stichter van de Ulema Organisatie (Organisatie van religieuze leiders), Irak*
21. Allamah Sjeik Muhammad bin Muhammad Al-Mansouri  
*Hoog Gezag (Marja') van Zeidi Moslims, Jemen*
22. Sjeik Abu Bakr Ahmad Al-Milibari  
*Secretaris-generaal van de Ahl Al-Sunna Associatie, India*
23. H.E. Dr. Moulay Abd Al-Kabir Al-Alawi Al-Mudghari  
*Directeur-generaal van de Bayt Mal Al-Qods Al-Sharif Bureau, Voormalig Minister van Godsdienstzaken, Marokko*
24. H.E. Sjeik Ahmad Hasyim Muzadi  
*Algemeen Voorzitter van de Nahdat al-Ulema, Indonesië*
25. H.E. Professor dr. Seyyed Hossein Nasr  
*Hoogleraar Islamitische Studies, George Washington Universiteit, Washington*
26. H.E. Sjeik Sevki Omerbasic  
*Groot Moefiti van Kroatië*
27. H.E. Dr. Mohammad Abd Al-Ghaffar Al-Sharif  
*Secretaris-generaal van het Ministerie van Godsdienstzaken, Koeweit*
28. Dr. Muhammad Alwani Al-Sharif  
*Hoofd van de Europese Academie van Islamitische Cultuur en Wetenschappen, Brussel, België*
29. Sjeik M. Iqbal Sullam  
*Vice Secretaris-generaal, Nahdat al-Ulema, Indonesië*
30. Sjeik dr. Tariq Sweidan  
*Directeur-generaal van de Risalah Satellite Channel*

31. Professor dr. H.R.H. Prince Ghazi bin Mu-hammad bin Talal  
*Voorzitter van de Raad van Bestuur van het Aal al-Bayt Instituut voor Islamitische Filosofie, Jordanië*
32. H.E. Ayotollah Muhammad Ali Taskhiri  
*Secretaris-generaal van de 'World Assembly for Proximity of Islamic Schools of Thoughts' (WAPIST), Iran*
33. H.E. Sjeik Naim Trnava  
*Groot Moefti van Kosovo*
34. H.E. dr. Abd Al-Aziz Uthman Al-Tweijri  
*Directeur-generaal van de 'Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization' (ISESCO), Marokko*
35. H.H. Justice Moefti Muhammad Taqi Uthmani  
*Vice President, Dar Al-Ulum, Karachi, Pakistan*
36. H.E. Sjeik Muhammad Al-Sadiq Muhammad Yusuf  
*Groot Moefti van Oezbekistan*
37. Sjeik Abd Al-Hakim Murad Winter  
*Houder van de Sjeik Zayed leerstoel in Islamitische Studies, Faculteit Godgeleerdheid, Universiteit van Cambridge, Verenigd Koninkrijk. Directeur van de 'Muslim Academic Trust', Verenigd Koninkrijk.*
38. H.E. Sjeik Muamer Zukorli  
*Moefti van Sanjak, Bosnië*

*Vertaling: dr. N. Stienstra*

#### **Noten**

1. Tweede Vaticaans Concilie, Verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten *Nostra aetate*, 3 (28 oktober 1965).
2. In: *Insegnamenti*, VIII/2 (1985), 497, geciteerd tijdens de algemene audiëntie op 5 mei 1999.



## Open brief 138 moslim geleerden

Aan het einde van de Ramadan 13 oktober (2007) hebben 138 moslim geleerden een open brief geschreven met een oproep aan paus Benedictus XVI en een aantal patriarchen, bisschoppen en protestantse raden van kerken. De brief was tevens gericht aan andere christenen, aan joden en aan alle mensen.

In naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle.

### **Een gemeenschappelijk woord**

In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige. En vrede en zegeningen over de profeet Mohammed.

K. 16: 125: "Roep op tot de weg van jouw Heer met wijsheid en goede aansporing en twist met hen op de beste manier. Jouw Heer kent wie van Zijn weg afdwaalt het best en Hij kent hen die het goede pad volgen het best

### **I Liefde tot God**

#### **Liefde tot God in de islam**

#### **De geloofsgetuigenissen**

De centrale geloofsbelijdenis van de islam bestaat uit twee geloofsgetuige-

nissen of *shahada's* (1). Deze luiden: "Er is geen god behalve God, Mohammed is de boodschapper van God".

De islam kan niet zonder deze twee getuigenissen. Wie ze uitspreekt en aanvaardt, is moslim; wie ze ontkent is geen moslim. Bovendien zei de profeet Mohammed: Het beste dat je in je geheugen kunt prenten is: Er is geen andere god dan God.(2)

### **Het beste dat alle profeten hebben gezegd**

Toen hij hierover uitwijdde zei de profeet Mohammed: "Het beste wat ik zelf heb gezegd en de profeten vóór mij, is: Er is geen andere god dan God. Hij alleen heeft geen partners, Hem komt de heerschappij toe

en de lof. Hij heeft macht over alle dingen. (3). Deze zinnen die op de eerste geloofsbelijdenis volgen, komen alle uit de Edele Koran. Ze beschrijven alle een wijze om God lief te hebben en Hem te dienen. De woorden *Hij alleen* herinneren moslims eraan dat hun harten (4) aan God moeten zijn toegewijd. *Alleen*, want God zegt in de Edele Koran: 33: 4: “God heeft voor een man niet twee harten in zijn binnenste gemaakt”. God is Absoluut en daarom moet de toewijding aan Hem oprecht en volledig zijn.

De woorden *Hij heeft geen partners* herinneren moslims eraan dat zij God alleen moeten liefhebben, zonder gelijken in hun ziel want God zegt in de Edele Koran: 2: 165: “Er zijn mensen die aannemen dat er naast God nog gelijken zijn die zij even liefhebben als God maar zij die geloven hebben God meer lief”. K. 39: 23: “... bij hen die hun Heer vrezen lopen de rillingen over hun huid”.

De woorden *Aan hem komt de heerschappij toe* herinneren moslims eraan dat hun verstand of geest geheel aan God toegewijd moet zijn want de *heerschappij* is precies alles in de schepping en alles wat de geest kan kennen. Alles is in Gods hand want Hij zegt in de Edele Koran: 67: 1: “Gezegend zij Hij in wiens hand de heerschappij is en Hij is almachtig.”

De woorden *Aan hem komt de lof toe* herinneren moslims eraan dat zij God dankbaar moeten zijn en hun vertrouwen moeten stellen in Hem bij al

hun gevoelens en emoties. God zegt in de Edele Koran 29: 61-63 : “Maar als jij hun vraagt wie de hemelen en de aarde geschapen en de zon en de maan dienstbaar gemaakt heeft, dan zeggen zij: “God’. Hoe kunnen zij dan zo zijn afgekeerd? God voorziet ruimschoots in het levensonderhoud van wie Hij wil en ook met beperking voor wie Hij wil. God is alwetend.” En als je hun vraagt wie uit de hemel water laat neerdalen om daarmee de aarde te doen herleven nadat zij dood was dan zeggen zij: ‘God’. Zeg: “Lof en dank zij God”. Maar de meesten van hen begrijpen het niet”. (5)

Voor al deze gaven en nog andere moeten mensen altijd dankbaar zijn in oprechte toewijding: K 14: 32-34: “ God is het die de hemelen en de aarde geschapen heeft en die uit de hemel water heeft laten neerdalen en die daarmee vruchten heeft voortgebracht voor jullie levensonderhoud. En Hij maakte voor jullie schepen dienstbaar om op Zijn bevel op zee te varen en Hij maakte voor jullie de rivieren dienstbaar. En Hij maakte voor jullie de zon en de maan dienstbaar in hun vaste loop en Hij maakte voor jullie de dag en de nacht dienstbaar. Hij heeft jullie van alles wat jullie Hem gevraagd hebben gegeven en als jullie Gods genade willen tellen, dan kunnen jullie het niet opsommen. De mens is werkelijk onrechtvaardig en ondankbaar”. (6)

Inderdaad, de Fâtiha K: 1 ; 1-7, het meest verheven hoofdstuk in de Edele



Koran (7), begint met de lofprijzing van God:

1 In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige.

2 Lof zij God, de Heer van de wereldbewoners,

3 de Erbarmer, de Barmhartige,

4 de heerser op de oordeelsdag.

5 U dienen wij en U vragen wij om hulp.

6 Leid ons op de juiste weg,

7 de weg van hen aan wie U genade geschonken hebt, op wie geen toorn rust en die niet dwalen.

De *Fatiha*, dagelijks minstens zeventien maal gereciteerd in de verplichte gebeden, brengt ons in herinnering dat we God moeten prijzen en danken voor Zijn ontelbare weldaden en zijn ruime barmhartigheid, die niet beperkt blijft tot dit leven maar ons uiteindelijk bijeenbrengt op de dag van de rekening (8), als het erop aankomt en wanneer we hopen dat onze zonden worden vergeven.

De *Fatiha* eindigt dan ook met een gebed om genade en leiding zodat we met wat begint als lofzegging en dank kunnen eindigen met heil en liefde want God zegt in de Edele Koran 19: 96: “Zij die geloven en de goede daden verrichten, aan hen zal de Erbarmer liefde doen toekomen”.

De woorden *Hij is almachtig* herinneren moslims eraan dat zij Gods almacht indachtig moeten zijn en God dus moeten vrezen (*ittaqa*) (9). God zegt in de Edele Koran 2: 194-195

:“... en vreest God en weet dat God met de godvrezenden is. Geeft bijdragen op Gods weg en stort jullie niet eigenhandig in de ondergang, en doet goed. God bemint hen die goed doen”. K.2: 196 “...vreest God en weet dat God streng is in de afstraffing”

Door de vrees voor God moeten de handelingen, de bekommernis en de kracht van moslims geheel gewijd zijn aan God. Hij zegt in de Edele Koran 9: 36: “En weet dat God met de godvrezenden is”.

K. 9: 38-39: Jullie die geloven. Wat is er met jullie, wanneer tot jullie gezegd wordt: Rukt uit op Gods weg? dat jullie dan bezwaard ter aarde zijgen. Bevalt het tegenwoordige leven jullie dan meer dan het hiernamaals? Maar het genot van het tegenwoordige leven is in verhouding tot het hiernamaals maar gering. Als jullie niet uitrukken, zal hij jullie bestraffen met een pijnlijke bestraffing en andere mensen in jullie plaats zetten; en jullie brengen Hem geen enkele schade toe. God is almachtig”.

De woorden *Hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig* herinneren moslims eraan dat zoals alles in de schepping God looft, zo ook alles in hun ziel aan God toegewijd moet zijn: K 4: 1: “Wat er op de hemelen en op aarde is, prijst God. Hij heeft de heerschappij en Hem zij lof; Hij is almachtig”. Want inderdaad, alles wat in de ziel van mensen omgaat is bekend bij God en daarvan

moet rekenschap worden afgelegd. K 64: 4: “Hij weet wat er in de hemelen en op aarde is en Hij weet wat jullie verhullen en wat jullie onthullen; God weet wat er binnen in de harten is”.

Zoals we kunnen zien in bovengenoemde citaten, wordt aan zielen in de Edele Koran drie eigenschappen toebedeeld: de geest of het verstand, gemaakt om de waarheid te omvatten; de wil, gemaakt om vrij te kunnen kiezen en gevoelens, gemaakt om te houden van het goede en schone (10). Anders gezegd, de ziel van de mens *begrijpt* de waarheid door het verstand, *grijpt* het goede door de *wil* en *voelt* de liefde voor God door deugd-zame emoties. Verderop in hetzelfde hoofdstuk beveelt God mensen K. 64: 16: “Hem zoveel mogelijk te vrezen, naar Hem te luisteren [en zo de waarheid te begrijpen]; Hem te gehoorzamen [en zo het goede te willen] en geeft bijdragen; dat is beter voor jullie zelf. En wie voor de eigen hebzucht behoed worden dat zijn zij die succesvol zijn”.

Kort samengevat: als we de hele zin *Hij alleen heeft geen partners, Hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig* combineren met de geloofsgetuigenis *Er is geen andere god dan God*, dan herinnert dat de moslims eraan dat hun hart, hun ziel en al hun geestelijke vermogens (of eenvoudigweg hun hart en ziel) volledig toegewijd moeten zijn aan God en aan hem gehecht. Zo zegt God in de Edele Koran aan Mohammed: K.

6: 162-164: “ Zeg: Mijn gebed (salaat) en mijn opoffering, mijn leven en mijn sterven behoren God toe, de Heer van de wereldebewoners. Hij heeft geen metgezel. Dat is aan mij bevolen en ik ben de eerste van hen die zich (aan God) overgeven. Zeg : Zal ik een ander dan God als Heer begeren, terwijl Hij toch de Heer van alles is? Iedere ziel begaat (het slechte) slechts ten koste van zichzelf. Niemand is belast met de last van een ander...”.

Deze verzen vatten de totale en diepe devotie samen van de profeet Mohammed voor God.

De Edele Koran gebiedt dan ook moslims die God waarlijk liefhebben zijn voorbeeld (11) te volgen zodat God hen op hun beurt liefheeft.(12). K 3: 31: “Zeg (Mohammed, tegen de mensen): Als jullie God liefhebben, volgt mij dan en God zal jullie liefhebben en jullie je zonden vergeven. God is vergevend en barmhartig”.

De liefde tot God maakt dus deel uit van de complete en totale toewijding aan God. Het is geen louter voorbijgaande gedeeltelijke emotie. Zoals we boven zagen, gebiedt God in de Edele Koran: “Mijn gebed en mijn opoffering, mijn leven en mijn sterven behoren God toe, de Heer van de wereldebewoners. Hij heeft geen metgezel”. De oproep om met hart en ziel geheel aan God te zijn toegewijd en met Hem volledig te zijn verbonden, heeft niets te maken met een oproep tot louter emotie of gemoedstoestand,

het is in werkelijkheid een opdracht die een alles omvattende constante en actieve liefde tot God vereist. Het vereist een liefde waaraan het diepst inwendige geestelijke hart en de gehele ziel – met verstand, wil en gevoel – deelnemen door toewijding.

### **Niemand komt met iets beters**

We hebben gezien hoe de gezegende zinnen *Er is geen andere god dan God, Alleen Hij heeft geen metgezel. Aan hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig* expliciet maken wat besloten ligt in *de beste herinnering* (Er is geen andere god dan God) en wat dit vereist en tot gevolg heeft in zake de toewijding aan Hem. Rest ons nog te zeggen dat deze formule alleen al een heilige aanroep is, als het ware een uitbreiding van het eerste deel van de geloofsgetuigenis (Er is geen andere god dan God). De rituele herhaling hiervan kan met Gods genade een bepaalde godsdienstige houding met zich meebrengen die nodig is, namelijk God liefhebben en Hem toegewijd zijn met heel zijn hart, heel zijn ziel, heel zijn geest, met heel zijn wil en kracht en zijn gevoel. Vandaar dat de profeet Mohammed aanraadde zich het volgende vaak voor de geest te halen: “Wie honderd keer op een dag zegt: “*Er is geen andere god dan God, Alleen Hij heeft geen metgezel. Aan hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig*” is gelijk aan iemand die tien slaven bevrijdt. Honderd goede daden worden voor hem opgeschreven en honderd slechte daden uitge-

wist. Het beschermt hem op die dag tot aan de avond tegen de duivel. En niemand kan iets beters geven behalve degene die nog meer doet.(13)

Met andere woorden, deze gezegende formule vereist en veronderstelt niet alleen dat moslims totaal aan God moeten zijn toegewijd en Hem moeten liefhebben uit heel hun hart, heel hun ziel met alles wat in hen is, het is tevens door de herhaling (14) het begin van het waarmaken van deze liefde met alles wat ze zin zich hebben aan menselijkheid. God zegt in de Edele Koran K 73: 8 :“Gedenk dus de naam van jouw Heer en wijd jezelf geheel aan hem toe (*tabattala*)”.

### **De liefde tot God als het eerste en grootste gebod in de Bijbel.**

De *shema*’ Israel in Deuteronomium 6: 4-5, een centrale tekst in het Oude Testament en de joodse liturgie, luidt: “Luister, Israël, de Heer, onze God, is één. Heb daarom de Heer lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten”. (15). Op dezelfde manier antwoordt Jezus in het Nieuwe Testament, als men hem naar het grootste gebod vraagt (Matt. 22: 34-40): “Nadat de Farizeeën hadden vernomen dat hij de Sadduceeën tot zwijgen had gebracht, kwamen ze bij elkaar. Om hem op de proef te stellen vroeg een van hen, een wetgeleerde: ‘Meester, wat is het grootste gebod in de wet?’ Hij antwoordde: ‘Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod.

Het tweede is daaraan gelijk: heb uw naaste lief als uzelf. Deze twee geboden zijn de grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.’

En verder Markus 12: 28-3: “Een van de schriftgeleerden die naar hen geluisterd had terwijl ze discussieerden, en gemerkt had dat hij hun correct had geantwoord, kwam dichterbij en vroeg: ‘Wat is van alle geboden het belangrijkste gebod?’ Jezus antwoordde: ‘Het voornaamste is: “Luister, Israël! De Heer, onze God, is de enige Heer; heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand en met heel uw kracht.” En het andere is daaraan gelijk: “Heb uw naaste lief als uzelf.” Er zijn geen geboden belangrijker dan deze.”

Het gebod God volledig lief te hebben is dus *het eerste en voornaamste gebod* in de Bijbel.

Men kan het inderdaad op een aantal plaatsen vinden dwars door de hele Bijbel heen. Bijvoorbeeld Deuteronomium 4: 29; 10: 12; 11: 13 (deel van de *shema*’); 13: 3; 26: 16; 30: 2; 30: 6; 30: 10; Joshua 22: 5; Markus 12: 32-33 en Lukas 10: 27-28. Maar op diverse plaatsen in de Bijbel komt het voor met lichte variaties. In Mattheüs 22: 37 (*Hij antwoordde: “Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand”*.) is het Griekse woord voor ‘hart’ *kardia*, het woord voor ‘ziel’ *psyche* en het woord voor verstand *dianoia*. In de versie van Markus 12: 30 (“Heb de Heer, uw God,

lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand en met heel uw kracht.”) wordt het woord *kracht* toegevoegd, de vertaling van het Griekse *ischus*. De woorden van de wetgeleerde in Lukas 10: 27 (die door Jezus Christus worden bevestigd in Lukas 10: 28) bevatten dezelfde vier termen als in Markus 12: 30. De woorden van de Schriftgeleerde in Markus 12: 32 (die door Jezus Christus worden goedgekeurd in Markus 12: 34) bevatten de drie termen *kardia* (hart), *dianoia* (geest), en *ischus* (kracht).

In de *shema* van Deuteronomium 6 : 4-5 staat: “Luister, Israël, de Heer, onze God, is één. Heb daarom de Heer lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten”. In het Hebreeuws is het woord voor hart *lev*, voor ziel *nefesh*, en voor kracht *me’od*.

In Joshua 22: 5 wordt zo de Israëlieten door Joshua geboden God lief te hebben en aan Hem toegewijd te zijn: “Alleen, volbrengt zeer nauwgezet het gebod en de wet, welke Mozes, de knecht des Heren, u geboden heeft: dat gij de Here, uw God, zoudt liefhebben, in al zijn wegen wandelen, zijn geboden onderhouden, Hem aanhangen (*dabaq*), en Hem dienen (*&abad*) met geheel uw hart en met geheel uw ziel”. (NBG).

Wat al deze versies gemeenschappelijk hebben, ondanks de verschillen in taal tussen het Hebreeuwse Oude Testament, de oorspronkelijke woorden van Jezus Christus in het Ara-

mees en het Griekse Nieuwe Testament, is het gebod God geheel lief te hebben met hart en ziel en volledig aan Hem te zijn toegewijd. Dit is het eerste en belangrijkste gebod voor alle mensen.

We hebben gezien wat het gezegende woord van Mohammed noodzakelijk inhoudt en oproept : “Het beste wat ik heb gezegd, ik en de profeten die voor mij kwamen, is : *Er is geen andere god dan God, Hij alleen, Hij heeft geen partner. Aan Hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig.*” In dit licht kunnen we de woorden ‘*het beste wat ik heb gezegd en de profeten die voor mij kwamen*’ verstaan als overeenkomend met de formule “*Er is geen andere god dan God, Hij Alleen, Hij heeft geen naamgenoot, aan Hem komt de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig*” en met het eerste en belangrijkste gebod om god lief te hebben met heel zijn hart en ziel zoals het op verschillende plaatsen in de Bijbel staat. Dat betekent, met andere woorden, dat de Profeet Mohammed, misschien onder inspiratie, naar het eerste gebod van de Bijbel verwees en erop zinspeelde. God mag het weten. Maar hoe dan ook, deze formules hebben ongetwijfeld dezelfde betekenis.

Bovendien weten we ook, zoals men in de eindnoten kan zien, dat beide formules nog een andere opmerkelijke parallel kennen: ofschoon ze in een aantal versies voorkomen die nauwelijks van elkaar verschillen, benadrukken ze toch steeds de alge-

hele liefde tot en toewijding aan God.(17)

## II Liefde tot de naaste

### Liefde tot de naaste in de islam

Er zijn in de islam ontelbare bevelen over de noodzaak en het belang van de liefde tot en medelijden met de naaste. De liefde tot de naaste is wezenlijk en kan niet los worden gemaakt van het geloof in God en van de liefde tot God want in de islam is er geen waar geloof in God en geen echte godsvrucht (*taqwa*) mogelijk zonder de liefde tot de naaste. De Profeet Mohammed zei: “*Niemand van jullie heeft het geloof als je niet voor je broeder wilt wat je voor jezelf wilt*”(18). En: “*Niemand van jullie heeft het geloof als je niet voor je naaste wilt wat je voor jezelf wilt*”(19). Maar empathie en sympathie voor de naaste en zelfs het volbrengen van de verplichte gebeden is niet genoeg. Ze moeten gepaard gaan met vrijgevigheid en zelfopoffering. God zegt in de Edele Koran 2: 177: “*Vroomheid is niet dat jullie je gezichten (20) naar het oosten en het westen wendt, maar vroom is wie gelooft in God, in de laatste dag, in de engelen, in het boek, in de profeten, en wie zijn bezit, hoe lief hij dat ook heeft, geeft aan de verwanten, de wezen, de behoeftigen, aan hem die onderweg is, aan de bedelaars, en voor [de vrijkoop van] de slaven, en wie het gebed verricht en de [verplichte] aalmoes geeft. En wie hun verbintenis nakomen, als zij een verbintenis zijn*

*aangegaan, en wie volhardend zijn in tegenspoed en ramspoed, en ten tijde van strijd. Zij zijn het die oprecht zijn en dat zijn de godvrezenden.”*

En ook nog: K. 3: 92: “*Jullie zullen de vroomheid niet bereiken totdat jullie van wat jullie liefhebben bijdragen geven. En wat jullie ook aan bijdragen geven, God weet ervan*”. Als we de naaste niet geven waar we zelf van houden, houden we niet van God en niet van de naaste.

### **De liefde tot de naaste in de Bijbel**

We hebben al de woorden de Messias, Jezus Christus, geciteerd over het onmiskenbare belang van de liefde tot de naaste, direct na de liefde tot God. Matteus 22: 38-40: “Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede is daaraan gelijk: heb uw naaste lief als uzelf.”

En Markus 12: 31: “Het op een na belangrijkste is dit: “Heb uw naaste lief als uzelf.” Er zijn geen geboden belangrijker dan deze.”

We hoeven slechts toe te voegen dat dit gebod ook in het Oude Testament te vinden is. Leviticus 19: 17-18: “Wees niet haatdragend. Als je iemand iets te verwijten hebt, roep hem dan ter verantwoording en laad niet omwille van een ander schuld op je door je te wreken of wrok te blijven koesteren. Heb je naaste lief als jezelf. Ik ben de Heer.”

Zo vraagt het tweede gebod evenals het eerste vrijgevigheid en zelfopoffering en *deze twee geboden zijn de*

*grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.*

### **III Kom tot een gezamenlijk woord <sup>2</sup>**

Islam en christendom zijn duidelijk verschillende godsdiensten en we willen de formele verschillen zeker niet minimaliseren. Toch is het duidelijk dat de twee belangrijkste geboden een gemeenschappelijk terrein en een gemeenschappelijke band vormen tussen de Koran, de Tora en het Nieuwe Testament. Wat aan de twee geboden in de Tora en het Nieuwe Testament voorafgaat en waaruit deze twee geboden voortkomen is de eenheid van God, dat er slechts één God is. Want de Shema` in de Tora begint: Deut. 6: 4: “Luister, Israël: de Heer, onze God, de Heer is de enige!”. Jezus zei eveneens (Markus 12: 29): “Het voornaamste is: “Luister, Israël! De Heer, onze God, is de enige Heer”. Zo zegt God op dezelfde wijze in de Koran (112: 1-2: “Zeg, Hij is God als enige. God de bestendige”. Zo vormen dus de eenheid van God, de liefde tot God en tot de naaste een gemeenschappelijke grond waarop islam, christendom (en jodendom) zijn gegrond.

Dit kon ook niet anders aangezien Jezus gezegd heeft: (Mattheus 22:

---

<sup>2</sup> Leemhuis vertaalt: *Kom tot een gezamenlijke juiste uitspraak*; Picthall schrijft *Come to an agreement between us and you*. Shakir : *Come to an equitable proposition between you and us*; Yusuf Ali : *Come to common terms as between us and you.*(noot P.R.)

40):“Deze twee geboden zijn de grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.”

Bovendien bevestigt God in de Edele Koran dat de Profeet niets wezenlijk nieuws bracht. K. 41: 43: “*Aan jou wordt slechts gezegd wat al aan de gezanten voor jouw tijd gezegd was*”. En K. 46: 9 : “*Zeg [Mohammed], ik vertegenwoordig niet iets ongehoords onder de gezanten. Ik weet ook niet wat er met mij of met jullie zal gebeuren. Ik volg slechts wat aan mij geopenbaard wordt en ik ben alleen maar een duidelijke waarschuwer*”.

Zo bevestigt God ook in de Edele Koran dat dezelfde eeuwige waarheden van eenheid van God, de noodzaak van algehele liefde en toewijding tot God (en dus het vermijden van valse goden), en de noodzaak van liefde voor de medemens (en dus rechtvaardigheid) de basis zijn van elke ware godsdienst: K. 16: 36 : “En Wij hebben toch in elke gemeenschap een gezant laten opstaan:“Dient god en vermijdt de Taghoet”. Een gedeelte van hen heeft God op het goede pad geleid en voor een gedeelte is de dwaling waar geworden. Reist dus op aarde rond en kijkt hoe het einde was van de loochenaars”.

K. 57: 25: “Wij hebben Onze gezanten met de duidelijke bewijzen gezonden en wij hebben het Boek en de weegschaal met hen neergezonden, opdat de mensen de rechtvaardigheid in stand houden...”

### **Komt tot een gezamenlijke woord**

In de Edele Koran (K 3: 64) zegt de Allerhoogste dat moslims de volgende oproep moeten doen aan christenen (en joden, de Mensen van het Boek): “Zeg: “Mensen van het Boek. Komt tot een uitspraak die voor jullie en voor ons gezamenlijk juist is. (Kramers: Kom tot een woord dat gelijk is tussen ons en u.) Dat wij alleen God dienen, dat wij niets aan Hem als metgezel toevoegen en als zij zich echter afkeren, zeg dan: “Getuigt dat wij ons [aan God] overgeven.”

Het is duidelijk dat de woorden *dat wij niets aan hem als metgezel toevoegen* slaan op de eenheid van God. Ook is duidelijk dat *alleen God dienen* slaat op geheel aan God toegewijd zijn en dus op het *eerste en belangrijkste gebod*. Volgens een van de oudste en meest gezaghebbende commentaren (tafsîr) op de Edele Koran – *Jâmi' Al-Bayan fi ta'wîl al-Qur'ân* van Abu Ja'far Muhammad bin Jarîr Al-Tabârî (gestorven in 310 islamitische jaartelling/ 923 christelijke jaartelling) betekent *dat wij elkaar niet als heren naast god nemen* ‘dat niemand van ons moet gehoorzamen als dit ongehoorzaamheid is aan wat God heeft geboden’. ‘Noch zouden we hen moeten eren door ons ter aarde te werpen op dezelfde manier zoals zij dat doen voor God’. Met andere woorden, moslims, christenen en joden zouden ieder vrij moeten zijn om op te volgen wat God hun geboden heeft en zich niet ter aarde

werpen voor koningen en hun gelijken.(21).

Want God zegt elders in de Edele Koran K.2: 256: “Er is geen dwang in de godsdienst”. Dit slaat duidelijk op het tweede gebod en de liefde tot de naaste, waarvan rechtvaardigheid (22) en vrijheid van godsdienst een wezenlijk onderdeel zijn. God zegt in de Edele Koran K 60: 8: “Maar God verbiedt niet dat jullie hen die niet wegens de godsdienst tegen jullie gestreden hebben en die jullie niet uit jullie woningen verdreven hebben, met respect en rechtvaardig te behandelen. God houdt van hen die rechtvaardig handelen”.

Als moslims nodigen we dus christenen uit zich Jezus’ woorden te herinneren van het evangelie (Markus 12: 29-31: “Het voornaamste is: “Luister, Israël! De Heer, onze God, is de enige Heer; heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand en met heel uw kracht”.

Het op één na belangrijkste is dit: “Heb uw naaste lief als uzelf.” Er zijn geen geboden belangrijker dan deze.’

Als moslims zeggen we tegen christenen dat wij niet tegen hen zijn en dat de islam niet tegen hen is, zolang ze geen oorlog voeren tegen moslims vanwege hun godsdienst, hen onderdrukken en hen uit hun huizen verdrijven (in overeenstemming met aangehaald vers). God zegt bovendien in de Edele Koran

3: 113-115: “Zij zijn niet [allen] gelijk. Onder de mensen van het boek is er een gemeenschap die standvastig Gods tekenen gedurende de nacht voorleest , terwijl zij zich eerbiedig neerbuigen. Zij geloven in God en de laatste dag, zij gebieden het behoorlijke, verbieden het verwerpelijke en wedijveren in goede daden. Zij zijn het die tot de rechtschappen behoren. Het goede dat zij doen, daarvoor zullen zij niet als ondankbaar worden behandeld. God kent de godvrezenden”.

Is het christendom per se tegen moslims? In het evangelie zegt Jezus (Mattheus 12: 30) “Wie niet met mij is, is tegen mij, en wie niet met mij samenbrengt, drijft uiteen”. En Markus 9: 40: “Wie niet tegen ons is, is voor ons”. En Lukas 9: 50: ‘Wie niet tegen jullie (ons) is, is voor jullie (ons)’.

Volgens *De Uitleg van het Nieuwe Testament* van zijne heiligheid Theophylactus (23) spreken deze beweringen elkaar niet tegen want de eerste bewering (in de huidige Griekse tekst van het Nieuwe Testament) verwijst daar demonen, terwijl de tweede en derde bewering naar de mensen verwijzen die Jezus erkenden maar geen christenen waren. Moslims erkennen Jezus Christus als de Messias maar niet op dezelfde manier als christenen. (Christenen zelf zijn het trouwens nooit eens geworden over de natuur van Christus), Moslims erkennen Jezus op de volgende wijze:



K.4: 171: “De masieh, Isa, de zoon van Maryam is Gods gezant en Zijn woord dat Hij wierp naar Mariam en een geest bij Hem vandaan”. Daarom nodigen wij christenen uit moslims niet te beschouwen als *tegen hen* maar *met hen*, overeenkomstig de woorden van Jezus christus hier.

Tenslotte vragen wij als moslims en gehoorzamend aan de Edele Koran christenen om samen overeenstemming te bereiken over de gemeenschappelijke wezenlijke zaken van onze twee godsdiensten... (K.3: 64) “dat wij alleen God dienen, dat wij niets aan Hem als metgezel toevoegen en dat wij elkaar niet tot heren naast God nemen”.

Moge dit gemeenschappelijk fundament de basis zijn van elke interreligieuze dialoog tussen ons want op dit gemeenschappelijk fundament is gebaseerd *heel de wet en alle profeten* (Matt. 22: 40). God zegt in de Edele Koran 2: 136-137: “Zeg, [moslims], ‘wij geloven in God, in wat naar ons is neergezonden en in wat naar Ibrahiem, Isma`iel, Ishaaq, Ja`koeb en de stammen is neergezonden en in wat aan Moesa en `Isa is gegeven en in wat aan de profeten door hun heer gegeven is. Wij maken geen verschil tussen één van hen en wij hebben ons aan Hem overgegeven. Als zij dan in hetzelfde geloven waarin jullie geloven dan hebben zij zich op het goede pad laten brengen. Maar als zij zich afkeren dan zij zij het oneens. God

zal voor jullie dan genoeg zijn tegen hen. Hij is de horende, de wetende”.

### **Gemeenschappelijk**

Een gemeenschappelijk fundament tussen moslims en christenen is niet enkel een zaak van een beleefde oecumenische dialoog tussen enkele geselecteerde religieuze leiders. Christendom en islam zijn respectievelijk de grootste en de op één na grootste godsdienst in de wereld en in de geschiedenis. Zij vormen, naar men zegt, resp. een derde en een vijfde deel van de mensheid. Samen maken zij meer dan 55% uit van de wereldbevolking. Daarom zijn goede betrekkingen tussen deze twee godsdienstige gemeenschappen een van de belangrijkste factoren voor de bijdrage aan de verspreiding van vrede over de hele wereld. Als moslims en christenen geen vrede kennen, kan de wereld geen vrede kennen. Nu het wapenarsenaal in de moderne wereld afschrikwekkende vormen aanneemt en moslims en christenen overal door elkaar wonen als nooit tevoren, kan geen van beide partijen unilateraal een conflict winnen dat zou gaan tussen meer dan de helft van de wereldbevolking. Onze gemeenschappelijke toekomst staat dus op het spel.

Misschien staat zelfs het overleven van de hele wereld op het spel. En aan degenen die desalniettemin zich verheugen over onenigheid en vernietiging voor eigen baat of er uiteindelijk gewin uit hopen te halen, zeggen wij dat onze eigen ziel ook op het spel staat als we falen om eerlijke po-

gingen te ondernemen om vrede te stichten en in harmonie samen te leven. God zegt in de Edele Koran 16: 90 “God gebiedt rechtvaardig te handelen, goed te doen, en aan de verwanten giften te geven en Hij verbiedt wat gruwelijk, verwerpelijk en gewelddadig is. Hij spoort jullie aan, misschien laten jullie je vermanen”. En Jezus Christus zei Matt. 5: 9: “Gelukkig de vredestichters..” en Matt. 16: 26: “Wat heeft een mens eraan de hele wereld te winnen als hij er het leven bij inschiet?”

Laat onze verschillen dus geen haat en onenigheid veroorzaken. Laten we met elkaar slechts wedijveren in oprechtheid en goede werken. Laten we elkaar respecteren, eerlijk, rechtvaardig en vriendelijk zijn voor elkaar en leven in oprechte vrede, harmonie en

wederkerige welwillendheid. God zegt in de Edele Koran 5: 48: “En wij hebben het boek met de waarheid naar jou neergezonden ter bevestiging van wat er van het boek voordien al was en om erover te waken. Oordeel dan tussen hen volgens wat God heeft neergezonden en volg hun neigingen niet, in afwachting van wat van de waarheid tot jou is gekomen. Voor een ieder van jullie hebben wij een norm en een weg bepaald en als God het gewild had, zou Hij jullie tot één gemeenschap gemaakt hebben maar Hij heeft jullie in wat jullie gegeven is op de proef willen stellen. Wedijver dus in goede daden. Tot God keren jullie allen terug. Hij zal jullie dan meedelen waarover jullie het oneens waren.

Vrede zij met U, Pax vobiscum

2007 C.E., 1428 A.H<sup>3</sup>,

*The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Jordan.*

See: [www.acommonword.org](http://www.acommonword.org) or: [www.acommonword.com](http://www.acommonword.com)

## NOTEN

1 In het Arabisch: *La ilâha illa Allah wa Muhammad rasul Allah*. De twee getuigenissen zijn beide, zij het apart, als zinsdelen te vinden in de Edele Koran (in resp. *Muhammad* 47: 19, en *Al-Fath* 48: 29).

2 *Sunan Al-Tirmidhi, Kitab Al-Da'awat*, 462/5, no. 3383; *Sunan Ibn Majah*, 1249/2.

3 *Sunan Al-Tirmidhi, Kitab Al-Da'awat, Bab al-Du'a fi Yawm 'Arafah, Hadith* no. 3934.

Het is belangrijk op te merken dat de zinsdelen *Hij alleen heft geen metgezel, aan hem is de heerschappij en de lof en Hij is almachtig* alle uit de Edele Koran komen, in precies dezelfde vormen, zij het op verschillende plaatsen. *Hij alleen*, wat naar God verwijst, wordt minstens zes keer in de Edele Koran gevonden gevonden (7: 70;

---

<sup>3</sup> A.H. staat voor de islamitische jaartelling, het jaar (Anno) van de hidjrah (Hegirae) (noot P.R.)

14: 40; 39: 45; 40: 12; 40: 84 and 60: 4). *Hij heeft geen metgezel* wordt minstens één maal in precies die vorm gevonden (K. 6: 173). *Aan Hem is de heerschappij en de lof en Hij is almachtig* vindt men zo in K. 64: 1, en delen ervan worden een aantal keren vermeld, bijvoorbeeld de woorden *Hij is almachtig* vindt men minstens vijf maal: 5: 120; 11: 4; 30: 50; 42: 9 and 57: 2.

4 Het hart: in de islam is het geestelijke hart, niet het lichamelijke, het orgaan dat geestelijke en metafysische kennis waarneemt. Van één van de grootste visioenen van de Profeet Mohammed zegt God in de Edele Koran 53: 11 : “Het [innerlijke] hart loog niet over wat hij zag”. Inderdaad, elders in de Edele Koran zegt God: 22: 46: “...Toch zijn de ogen niet blind maar de harten, die in de borsten zijn, zijn blind.” (zie het hele vers en ook K. 2: 9-10; 2: 74; 8: 24; 26: 88-89; 48: 4; 83: 14 en elders.) In feite zijn er meer dan honderd vermeldingen van het hart en zijn synoniemen in de Edele Koran.

Nu zijn er onder moslims meerdere opvattingen over het directe Zien van God, wat het tegenovergestelde is van geestelijke werkelijkheid, in dit leven of hierna. God zegt in de Edele Koran over de dag van de opstanding: 75: 22-23 “Stralende gezichten zijn er op die dag, die naar hun Heer kijken”.

Toch zegt God ook in de Edele Koran: 6: 102-104: “ dat is God jullie heer, er is geen god dan Hij, de schepper van alle dingen ; dient hem dus , Hij zorgt voor alles. Hem bereiken de blikken niet, maar Hij bereikt de blikken wel. Hij is de welwillende, de welingelichte. Tot jou zijn al inzichtelijke bewijzen van jouw Heer gekomen. Als iemand dus inzicht heeft, dan is het in zijn eigen voordeel. En als iemand blind is, dan is het in zijn eigen nadeel. En ik ben niet iemand die over jullie waakt”.

Hoe dan ook, het is duidelijk dat de moslim opvatting over het (geestelijke) hart niet veel verschilt van de christelijke opvatting van het (geestelijke) hart zoals te zien is in Jezus' woorden in het Nieuwe Testament: “Gelukkig wie zuiver van hart zijn, want zij zullen God zien” . en Paulus zegt: 1 Cor. 13: 12: “Nu kijken we nog in een wazige spiegel, maar straks staan we oog in oog. Nu is mijn kennen nog beperkt, maar straks zal ik volledig kennen, zoals ik zelf gekend ben.”

5 Cf. : *Luqman*, 31: 25.

6 Cf. : *Al-Nahl*, 16: 3-18.

7 *Sahih Bukhari, Kitab Tafsir Al-Qur'an, Bab ma Ja'a fi Fatihat Al-Kitab (Hadith no.1)*; zie ook : *Sahih Bukhari, Kitab Fada'il Al-Qur'an, Bab Fadl Fatihat Al-Kitab, (Hadith no.9), no. 5006.*

8 de Profeet Mohammed zei: “ God heeft honderd genadegaven. Hij heeft er een van neergezonden naar djinns, mensen en dieren. Daarom hebben mensen voeling met elkaar en dieren met hun kroost.

En God heeft 99 genadegaven uitgesteld. Hij zal deze aan zijn dienaren schenken op de dag van de opstanding *Sahih Muslm, Kitab Al-Tawbah*; 2109/4; no. 2752; cf. *Sahih Bukhari, Kitab Al-Riqaq*, no. 6469).

9 De vreze des Heren is het begin van de wijsheid

Van de Profeet Mohammed wordt gezegd: het voornaamste deel van de wijsheid is de vreze Gods, Hij zij verheven *Musnad al-Shahab*, 100/1; Al-Dulaymi, *Musnad Al-Firdaws*, 270/2; Al-Tirmidhi, *Nawadir Al-Usul*; 84/3; Al-Bayhaqi, *Al-Dala'il* and Al-Bayhaqi, *Al-Shu'ab*; Ibn Lal, *Al-Makarim*; Al-Ash'ari, *Al-Amthal*, en passim)

Dit komt duidelijk overeen met de woorden van de profeet Salomon in de Bijbel, Spreuken 9 : 10: “ Wijsheid begint met ontzag voor de HEER, inzicht is vertrouwdeheid met de Heilige” en 1: 7: “De vreze des Heren is het begin der wetenschap”.

10 het verstand, de wil en het gevoel in de Edele Koran

God richt zich tot de mensheid in de Edele Koran opdat zij in Hem te gelooft en hem aanroept (en daarbij het verstand te gebruikt) met ontzag (*rahba*) (dat de wil aanzet) en met hoop (en dus met gevoel), K. 32: 15-17 : “Slechts zij geloven aan Onze tekenen die, wanneer zij ermee vermaand worden, neervallen in eerbiedige buiging en de lof van hun Heer prijzen, terwijl zij niet hoogmoedig zijn. Zij houden zich er verre van op hun zijden op hun rustplaatsen te liggen, maar roepen hun Heer aan in vrees en begeerte en geven bijdragen van wat Wij hun voor hun levensonderhoud geven. En niemand weet wat voor vreugde voor hem verborgen is als beloning voor wat zij gedaan hebben.”

En K. 7: 55-56: “Bidt in deemoed en in het verborgene tot jullie Heer; Hij bemint de overtreders niet. Brengt geen verderf op de aarde, nadat zij in orde gemaakt is en roept Hem aan in vrees en begeerte. Gods barmhartigheid is dicht bij hen die goed doen.”

Verder beschrijft de Edele Koran de Profeet Mohammed in termen die kennis (en dus verstand) laten zien en de hoop opwekken (en dus gevoel) en ontzag en vrees inboezemen (dus de wil aansporen)

K. 33: 45 “ O profeet, wij hebben jou als getuige, als verkondiger van goed nieuws en als waarschuwer gezonden.” En K. 48: 8 : “Wij hebben jou gezonden als getuige, als verkondiger van goed nieuws en als waarschuwer.”

## 11 Een goed voorbeeld

De liefde en de algehele toewijding van de Profeet Mohammed aan God is voor moslims het model dat zij proberen na te leven. God zegt in de Edele Koran: “33: 21: Jul-

lie hebben toch in Gods gezant een goed voorbeeld voor wie op God en de laatste dag hopen en God veel gedenken”.

Deze algehele totale liefde is onverenigbaar met het streven naar aardse zaken en met eigenliefde en is in zichzelf iets moois en aantrekkelijks. God Zegt in de edele Koran: K. 49:7: “En weet dat de gezant van God in jullie midden is. Als hij jullie in veel van het beleid zou gehoorzamen dan zouden jullie het moeilijk krijgen. Maar God heeft het geloof bij jullie geliefd gemaakt en het in jullie harten aantrekkelijk gemaakt. En Hij heeft jullie het ongeloof, de schandelijkheid en de ongehoorzaamheid laten verafschuwen. Zij zijn het die zich op de goede weg bevinden”.

12 Deze ‘bijzondere liefde’ komt bovenop Gods algemene genade, *die alles omvat* (K. 7: 156)

Maar God weet het beter.

13 *Sahih Al-Bukhari, Kitab Bad’ al-Khalq, Bab Sifat Iblis wa Junudihi; Hadith no. 3329.*

#### **Andere versies van deze verheven hadieth**

Dit verheven gezegde van de Profeet Mohammed kan men in tientallen hadieths (woorden van de Profeet Mohammed) in verschillende contexten met kleine variaties. Het citaat in de tekst (*Er is geen god Dan God, Hij alleen. Hij heeft geen metgezel. Hem behoort de heerschappij toe en de lof en Hij is almachtig*) is de kortste versie. Men kan het vinden in *Sahih al-Bukhari: Kitab al-Adhan* (no. 852); *Kitab al-Tahajjud* (no. 1163); *Kitab al’Umrah* (no. 1825); *Kitab Bad’ al-Khalq* (no. 3329); *Kitab al-Da’awat* (nos. 6404, 6458, 6477); *Kitab al-Riqaq* (no. 6551); *Kitab al-I’tisam bi’l-Kitab* (no. 7378); in *Sahih Muslim: Kitab al-Masajid* (nos. 1366, 1368, 1370, 1371, 1380); *Kitab al-Hajj* (nos. 3009, 3343); *Kitab al-Dhikr wa’l-Du’a’* (nos. 7018, 7020, 7082, 7084); in *Sunan Abu Dawud: Kitab al-Witr* (nos. 1506, 1507, 1508); *Kitab al-Jihad* (no. 2772); *Kitab al-Kharaj* (no. 2989); *Kitab al-Adab* (nos. 5062, 5073, 5079); in *Sunan al-Tirmidhi: Kitab al-Hajj* (no. 965); *Kitab al-Da’awat* (nos. 3718, 3743, 3984); in *Sunan al-Nasa’i: Kitab al-Sahw* (nos. 1347, 1348, 1349, 1350, 1351); *Kitab Manasik al-Hajj* (nos. 2985, 2997); *Kitab al-Iman wa’l-Nudhur* (no. 3793); in *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Adab* (no. 3930); *Kitab al-Du’a’* (nos. 4000, 4011); en in *Muwatta’ Malik: Kitab al-Qur’an* (nos. 492, 494); *Kitabal-Hajj* (no. 831).

Een langere versie voegt *yuhyi wa yumit* toe: (*Er is geen god Dan God, Hij alleen. Hij heeft geen metgezel. Hem behoort de heerschappij toe en de lof. Hij doet leven en sterven. Hij is almachtig*) is te vinden in *Sunan Abu Dawud: Kitab al-Manasik* (no. 1907); in *Sunan al-Tirmidhi: Kitab al-Salah* (no. 300); *Kitab al-Da’awat* (nos. 3804, 3811, 3877, 3901); and in *Sunan al-Nasa’i: Kitab Manasik al-Hajj* (nos. 2974, 2987, 2998); *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Manasik* (no. 3190).

Een nog langere versie voegt *bi yadihi al-khayroe*: (*Er is geen god Dan God, Hij alleen. Hij heeft geen metgezel. Hem behoort de heerschappij toe en de lof. In Zijn hand is het goede en Hij doet leven en sterven. Hij is almachtig*) is te vinden in *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Adab* (no. 3931); *Kitab al-Du'a*' (no. 3994).

De langste versie voegt de woorden toe: *yuhyi wa yumit wa Huwa Hayyun la yamut bi yadihi alkhayr*: (*Er is geen god Dan God, Hij alleen. Hij heeft geen metgezel. Hem behoort de heerschappij toe en de lof. Hij doet leven en sterven. Hij is de levende die niet sterft. In Zijn hand is het goede en Hij is almachtig*) is te vinden in *Sunan al-Tirmidhi: Kitab al-Da'awat* (no. 3756) and in *Sunan Ibn Majah: Kitab al-Tijarat* (no. 2320), met dit verschil dat deze laatste hadith luidt: *bi yadihi al khayr kulluhu*), in *Zijn hand is al het goede*.

Het is echter belangrijk op te merken dat de Profeet Mohammed alleen van de eerste (de kortste) versie heeft gezegd: *het beste wat ik heb gezegd, ik en de profeten die voor mij kwamen*. En slechts van die versie heeft de Profeet gezegd: *Niemand komt met iets beters dan dat behalve degene die meer doet dan dit*.

Deze citaten verwijzen naar het genummerde werk van *The Sunna Project's Encyclopaedia of Hadith (Jam' Jawami' al-Ahadith wa'l-Asanid)*, in samenwerking met de geleerden van al-Azhar, dat inhoudt *Sahih al-Bukhari, Sahih Muslim, Sunan Abu Dawud, Sunan al-Tirmidhi, Sunan al-Nasa'i, Sunan Ibn Majah, en Muwatta' Malik.*)

#### 14 Veelvuldige herinnering van God in de Edele koran

De Edele Koran staat vol aansporingen om God vaak aan te roepen of in herinnering te brengen.

K. 76: 25: "En gedenk de naam van jouw Heer, 's ochtends en 's avonds."

K. 4: 103: " (En wanneer jullie de *salaat* beëindigd hebben,) gedenkt dan God staand, zittend En op jullie zij liggend".

K. 7: 205: "En denk in jezelf aan jouw Heer in deemoed en in vrees en zonder luid te spreken, in de morgenstond en in de avond. En behoort niet tot de onoplettenden."

En tot Zacharia: K. 3: 41 ...En gedenk jouw heer veel en lofprijs [Hem] in de avond en 's ochtends vroeg."

K. 33: 41-42: "Jullie die geloven. Gedenkt God veelvuldig en prijst Hem 's ochtends en 's avonds."

Cf. K. 2: 198-200; 2: 203; 2: 238-239; 3: 190-191; 6: 91; 7: 55; 7: 180; 8: 45; 17: 110; 22: 27-41; 24: 35-38; 26: 227; 62: 9-10; 87: 1-17, en passim.

De Edele Koran staat eveneens vol met verzen die het grote belang onderstrepen van het gedenken van God, zie 2: 51-7; 5: 4; 6: 118; 7: 201; 8: 2-4; 13: 26-28; 14: 24-27; 20: 14; 20: 33-34; 24: 1; 29: 45; 33: 35; 35: 10; 39: 9; 50: 37; 51: 55-58; en 33: 2; 39: 22-23 en 73: 8-9, reeds geciteerd, en elders), en de kwalijke gevolgen van het niet-gedenken (cf. 2: 114; 4: 142; 7: 179-180; 18: 28; 18: 100-101; 20: 99-101; 20: 124-127; 25: 18; 25: 29; 43: 36; 53: 29; 58: 19; 63: 9; 72: 17 en elders; zie ook 107: 4-6).

Vandaar dat God uiteindelijk in de Edele Koran zegt K. 57: 16: Is het voor hen die geloven niet tijd dat hun harten zich verootmoedigen om God te gedenken...”.

K. 20: 42 : “[ Ga heen, jij en jouw broeder met Mijn tekenen en wordt niet moe Mij te gedenken”.

En K. 18: 24 “En gedenk jouw heer als je het vergeten hebt..” (nl. toe te voegen ‘als God wil’ bij het plannen van toekomstige zaken)

15 De Engelse vertaling <sup>4</sup> komt van de the New King James Version. Copyright © 1982 by Thomas Nelson, Inc.

16 *Sunan Al-Tirmithi, Kitab Al-Da’wat, Bab al-Du’a fi Yawm ‘Arafah, Hadith no. 3934. Op. cit..*

### **17 In de beste gestalte**

Christendom en islam hebben vergelijkbare ideeën over de schepping van de mens in de beste gestalte en door Gods adem.

Het boek Genesis zegt: “God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen.”.

En Genesis 2: 7 : “Toen maakte God, de HEER, de mens. Hij vormde hem uit stof, uit aarde, en blies hem levensadem in de neus. Zo werd de mens een levend wezen.

En de Profeet Mohammed zei: *Zeker, God schiep Adam naar zijn eigen beeld.*

*(Sahih Al-Bukhari, Kitab Al-Isti’than, 1; Sahih Muslim, Kitab Al-Birr 115; Musnad Ibn Hanbal, 2: 244, 251, 315, 323 enz. en elders)*

*K. 7:11: “Wij hebben jullie geschapen en vervolgens gevormd. Toen zeiden wij tot de engelen: “Buigt eerbiedig neer voor Adam.” en zij bogen zich eerbiedig neer, behalve Iblies, die niet behoorde bij hen die zich eerbiedig neerbogen.”*

*K. 95: 1- 8 : “Bij de vijgenboom en de olijfboom. Bij de berg Sinaï. Bij deze veilige stad. Wij hebben de mens in de mooiste gestalte geschapen. Daarna laten we hem weer diep zakken, behalve hen die geloven en goede daden verrichten. Voor hen is er immers een ononderbroken loon. Dus wie kan hierna nog tegen jou liegen over het komende oordeel?”*

*K. 40: 64 : “God is het die voor jullie de aarde tot een vaste grond heeft gemaakt en de hemel tot een gebouw, die jullie gevormd heeft ? een mooie vorm heeft Hij jullie gegeven ? en die met goede dingen in jullie onderhoud voorziet. Dat is God, jullie Heer. Gezegend zij dus God, de Heer van de wereldbewoners.”*

*K. 30: 29-30 “Maar nee, zij die onrecht plegen volgen zonder kennis slechts hun eigen neigingen. Wie kan er dan aan iemand die door God tot dwaling is gebracht de goede richting wijzen? Zij hebben geen helpers. En richt je aangezicht naar de gods-*

---

<sup>4</sup> Wij (P.R.) gebruiken voor de Bijbel meestal de NBV vertaling. Voor de tekst van de brief baseren we ons, in geval van onduidelijkheid in de Engelse vertaling , op de Arabische tekst.

dienst als een aanhanger van het zuivere geloof, de van God afkomstige aanleg die Hij de mensen ingeschapen heeft. Gods schepping is niet te veranderen. Dat is de juiste godsdienst, maar de meeste mensen weten het niet.

K. 38: 71- 72: "Toen jouw Heer tot de engelen zei: "Ik ga een mens uit klei scheppen. En als Ik hem gevormd heb en hem iets van Mijn geest heb ingeblazen, valt dan in eerbiedige buiging voor hem neer."

K. 2: 30-35: "Toen jouw Heer tot de engelen zei: "Ik ga op aarde een plaatsvervanger aanstellen", zeiden zij: "Gaat U daar iemand aanstellen die er verderf brengt en bloed vergiet, terwijl wij U lofprijzen en Uw heiligheid eren?" Hij zei: "Ik weet wat jullie niet weten." En Hij onderwees Adam alle namen. Toen legde Hij hen aan de engelen voor en zei: "Deelt mij de namen van dezen maar mee, als jullie gelijk hebben." Zij zeiden: "U zij geprezen! Wij weten slechts wat U ons hebt onderwezen. U bent de wetende, de wijze Hij zei: "Adam, deel hun hun namen mee." Toen hij hun dan hun namen meedeelde zei Hij: "Had Ik jullie niet gezegd dat Ik het onzichtbare van de hemelen en de aarde ken en weet, wat jullie openlijk en in het verborgene doen." Toen Wij tot de engelen zeiden: "Buigt eerbiedig neer voor Adam", bogen zij zich eerbiedig neer, behalve Iblies; hij weigerde en was hoogmoedig, want hij was een van de ongelovigen. En Wij zeiden: "Adam, jij en je echtgenote mogen de tuin bewonen en jullie mogen ervan in overvloed eten waar jullie maar willen, maar jullie mogen deze boom niet benaderen, want dan behoren jullie tot de onrechtplegers."

18 *Sahih Al-Bukhari, Kitab al-Iman, Hadith no.13.*

19 *Sahih Muslim , Kitab al-Iman, 67-1, Hadith no.45.*

20 De klassieke commentatoren van de Edele Koran (cf. *Tafsir Ibn Kathir, Tafsir Al-Jalalayn*) zijn het er in het algemeen over eens dat dit slaat op (de laatste bewegingen van) het moslim gebed.

21 Abu Ja'far Muhammad Bin Jarir Al-Tabari, *Jami' al-Bayan fi Ta'wil al-Qur'an*, (*Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah*, Beirut, Lebanon, 1st ed, 1992/1412,) *tafsir* of Aal-'Imran, 3:64; Volume 3, pp. 299-302.

22 Volgens de grammaticaopstellers, door Tabari geciteerd (op. Cit.) betekent het woord "gemeenschappelijk" (*sawâ'*) in 'een gemeenschappelijk woord tussen ons') tevens 'rechtvaardig' 'billijk, correct'. (*&âdil, munsif*)

23 Zijne Heiligheid Theophylactus (1055-1108 christelijke jaartelling) was de orthodoxe aartsbisschop van Ochrid (Macedonië) en Bulgarije (1090-1108 chr. jaart.). zijn moedertaal was het Grieks, waarin Nieuwe Testament werd geschreven. Zijn *Commentaar* in het Engels gemakkelijk beschikbaar bij Chrysostom Press.

Vertaling uit het Engels en Arabisch P. Reesink



**Ondertekend door**<sup>5</sup> (in alfabetische rangorde)

**His Royal Eminence Sultan Muhammadu Sa'ad Ababakar**

*The 20th Sultan of Sokoto; Leader of the Muslims of Nigeria*

**H.E. Shaykh Dr. Hussein Hasan Abakar**

*Imam of the Muslims, Chad; President, Higher Council for Islamic Affairs, Chad*

**H.E. Prof. Dr. Abdul-Salam Al-Abbadi**

*President of Aal Al-Bayt University; Former Minister of Religious Affairs, Jordan*

**Prof. Dr. Taha Abd Al-Rahman**

*President of the Wisdom Circle for Thinkers and Researchers, Morocco;*

*Director of Al-Umma Al-Wasat Magazine, International Union of Muslim Scholars*

**Imam Feisal Abdul Rauf**

*Co-founder and Chairman of the Board of the Cordoba Initiative; Founder of the ASMA Society (American Society for Muslim Advancement); Imam of Masjid Al-Farah, NY, NY, USA*

**Sheikh Muhammad Nur Abdullah**

*Vice President of the Fiqh Council of North America, USA*

**Dr. Shaykh Abd Al-Quddus Abu Salah**

*President of the International League for Islamic Ethics; Editor of the Journal for Islamic Ethics, Riyadh, Saudi Arabia*

**H.E. Prof. Dr. Abd Al-Wahhab bin Ibrahim Abu Solaiman**

*Member of the Committee of Senior Ulama, Saudi Arabia*

**Dr. Lateef Oladimeji Adegbite**

*Acting Secretary and Legal Adviser, Nigerian Supreme Council for Islamic Affairs*

**H.E. Amb. Prof. Dr. Akbar Ahmed**

*Ibn Khaldun Chair of Islamic Studies, American University in Washington D.C., USA*

**H.E. Judge Prince Bola Ajibola**

*Former International High Court Judge; Former Minister of Justice of Nigeria; Former Attorney-General of Nigeria; Founder of the Crescent University and Founder of the Islamic Movement of Africa (IMA)*

**H.E. Prof. Dr. Kamil Al-Ajlouni**

*Head of National Centre for Diabetes; Founder of the Jordanian University of Science and Technology (JUST), Former Minister and Former Senator, Jordan*

**Shaykh Dr. Mohammed Salim Al-'Awa**

*Secretary General of the International Union of Muslim Scholars; Head of the Egyptian Association for Culture and Dialogue*

**Mr. Nihad Awad**

*National Executive Director and Co-founder of the Council on American-Islamic Relations (CAIR), USA*

**H.E. Prof. Dr. Al-Hadi Al-Bakkoush**

*Former Prime Minister of Tunisia, Author*

**H.E. Shaykh Al-Islam Dr. Allah-Shakur bin Hemmat Bashazada**

---

<sup>5</sup> De titels en functies van de ondertekenaars zijn om praktische redenen niet vertaald. Intussen heeft de lijst zich uitgebreid tot meer dan 210 personen.

*Grand Mufti of Azerbaijan and Head of the Muslim Administration of the Caucasus*

**H.E. Dr. Issam El-Bashir**

*Secretary General of the International Moderation Centre, Kuwait; Former Minister of Religious Affairs, Sudan*

**H.E. Prof. Dr. Allamah Shaykh Abd Allah bin Mahfuz bin Bayyah**

*Professor, King Abdul Aziz University, Saudi Arabia; Former Minister of Justice, Former Minister of Education and Former Minister of Religious Affairs, Mauritania; Vice President of the International Union of Muslim Scholars; Founder and President, Global Center for Renewal and Guidance*

**Dr. Mohamed Bechari**

*President, Federal Society for Muslims in France; General Secretary of the European Islamic Conference (EIC), France; Member of the International Fiqh Academy*

**Prof. Dr. Ahmad Shawqi Benbin**

*Director of the Hasaniyya Library, Morocco*

**Prof. Dr. Allamah Shaykh Muhammad Sa'id Ramadan Al-Buti**

*Dean, Dept. of Religion, University of Damascus, Syria*

**Prof. Dr. Mustafa Çağrıci**

*Mufti of Istanbul, Turkey*

**H.E. Shaykh Prof. Dr. Mustafa Cerić**

*Grand Mufti and Head of Ulema of Bosnia and Herzegovina*

**Professor Ibrahim Chabbuh**

*Director General of the Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Jordan; President of the Association for the Safeguarding of the City of Qayrawan, Tunisia*

**H.E. Prof. Dr. Mustafa Cherif**

*Muslim Intellectual; Former Minister of Higher Education and Former Ambassador, Algeria*

**Dr. Caner Dagli**

*Assistant Professor, Roanoke College, USA*

**Ayatollah Prof. Dr. Seyyed Mostafa Mohaghegh Damad**

*Dean of Department of Islamic Studies, The Academy of Sciences of Iran; Professor of Law and Islamic Philosophy, Tehran University; Fellow, The Iranian Academy of Sciences, Iran; Former Inspector General of Iran*

**Ayatollah Seyyed Abu Al-Qasim Al-Deebaji**

*Imam Zayn Al-Abideen Mosque, Kuwait*

**H.E. Prof. Dr. Shakir Al-Fahham**

*Head of the Arabic Language Academy, Damascus; Former Minister of Education, Syria*

**Shaykh Seyyed Hani Fahs**

*Member of Supreme Shia Committee, Lebanon; Founding Member of the Arab Committee for the Islamic-Christian Dialogue, and the Permanent Committee for the Lebanese Dialogue*

**H.E. Shaykh Salim Falahat**

*Director General of the Muslim Brotherhood, Jordan*

**Chief Abdul Wahab Iyanda Folawiyo**

*Member, Supreme Council for Islamic Affairs of Nigeria; Vice President, Jamaat Nasril Islam*

**H.E. Shaykh Ravil Gainutdin**

*Grand Mufti of Russia*

**Justice Ibrahim Kolapo Sulu Gambari**

*Justice of Nigerian Court of Appeal; National Vice Chairman, Nigerian Football Association (NFA)*

**Prof. Dr. Abd Al-Karim Gharaybeh**

*Historian and Senator, Jordan*

**H.E. Prof. Dr. Abdullah Yusuf Al-Ghoneim**

*Director of the Kuwaiti Centre for Research and Studies on Kuwait; Former Minister of Education, Kuwait*

**H.E. Prof. Dr. Bu Abd Allah bin al-Hajj Muhammad Al Ghulam Allah**

*Minister of Religious Affairs, Algeria*

**Prof. Dr. Alan Godlas**

*Co-Chair, Islamic Studies, University of Georgia, USA; Editor-in-chief, Sufi News and Sufism World Report; Director, Sufis Without Borders*

**H.E. Shaykh Nezdad Grabus**

*Grand Mufti of Slovenia*

**H.E. Shaykh Dr. Al-Habib Ahmad bin Abd Al-Aziz Al-Haddad**

*Chief Mufti of Dubai, UAE*

**Shaykh Al-Habib Ali Mashhour bin Muhammad bin Salim bin Hafeeth**

*Imam of the Tarim Mosque and Head of Fatwa Council, Tarim, Yemen*

**Shaykh Al-Habib Umar bin Muhammad bin Salim bin Hafeeth**

*Dean, Dar Al-Mustafa, Tarim, Yemen*

**Professor Dr. Farouq Hamadah**

*Professor of the Sciences of Tradition, Mohammad V University, Morocco*

**Shaykh Hamza Yusuf Hanson**

*Founder and Director, Zaytuna Institute, CA, USA*

**H.E. Shaykh Dr. Ahmad Badr Al-Din Hassoun**

*Grand Mufti of the Republic of Syria*

**H.E. Shaykh. Sayyed Ali bin Abd Al-Rahman Al-Hashimi**

*Advisor to the President for Judiciary and Religious Affairs, UAE*

**Prof. Dr. Hasan Hanafi**

*Muslim Intellectual, Department of Philosophy, Cairo University*

**Shaykh Kabir Helminski**

*Shaykh of the Mevlevi Tariqah; Co-Director of the Book Foundation, USA*

**H.E. Shaykh Sa'id Hijjawi**

*Chief Scholar, The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought; Former Grand Mufti of Jordan*

**H.E. Prof. Dr. Shaykh Ahmad Hlayyel**

*Chief Islamic Justice of Jordan; Imam of the Hashemite Court; Former Minister of Religious Affairs*

**H.E. Amb. Dr. Murad Hofmann**

*Author and Muslim Intellectual, Germany*

**H.E. Dr. Anwar Ibrahim**

*Former Deputy Prime Minister of Malaysia; Honorary President of AccountAbility*

**H.E. Shaykh Dr. Izz Al-Din Ibrahim**

*Advisor for Cultural Affairs, Prime Ministry, UAE*

**H.E. Prof. Dr. Ekmeleddin Ihsanoglu**

*Secretary-General, Organization of the Islamic Conference (OIC)*

**H.E. Prof. Dr. Omar Jah**

*Secretary of the Muslim Scholars Council, Gambia; Professor of Islamic Civilization and Thought, University of Gambia*

**H.E. Prof. Dr. Abbas Al-Jarari**

*Advisor to HM the King, Morocco*

**Shaykh Al-Habib Ali Zain Al-Abidin Al-Jifri**

*Founder and Director, Taba Institute, United Arab Emirates*

**H.E. Shaykh Prof. Dr. Ali Jum'a**

*Grand Mufti of the Republic of Egypt*

**Prof. Dr. Yahya Mahmud bin Junayd**

*Secretary General, King Faisal Centre for Research and Islamic Studies, Saudi Arabia*

**Dr. Ibrahim Kalin**

*Director, SETA Foundation, Ankara, Turkey; Asst. Prof. Georgetown University, USA*

**H.E. Amb. Aref Kamal**

*Muslim Intellectual, Pakistan*

**Professor Dr. 'Abla Mohammed Kahlawi**

*Dean of Islamic and Arabic Studies, Al-Azhar University (Women's College), Egypt*

**Prof. Dr. Said Hibatullah Kamilev**

*Director, Moscow Institute of Islamic Civilisation, Russian Federation*

**Prof. Dr. Hafiz Yusuf Z. Kavakci**

*Resident Scholar, Islamic Association of North Texas, Founder & Instructor of IANT Qur'anic Academy; Founding Dean of Suffa Islamic Seminary, Dallas, Texas, USA*

**Shaykh Dr. Nuh Ha Mim Keller**

*Shaykh in the Shadhili Order, USA*

**Prof. Dr. Mohammad Hashim Kamali**

*Dean and Professor, International Institute of Islamic Thought and Civilization (IS-TAC), International Islamic University, Malaysia*

**Shaykh Amr Khaled**

*Islamic Missionary, Preacher and Broadcaster, Egypt; Founder and Chairman, Right Start Foundation International*

**Prof. Dr. Abd Al-Karim Khalifah**

*President of the Jordanian Arabic Language Academy; Former President of Jordan University*

**H.E. Shaykh Ahmad Al-Khalili**

*Grand Mufti of the Sultanate of Oman*

**Seyyed Jawad Al-Khoei**

*Secretary-General, Al-Khoei International Foundation*

**Shaykh Dr. Ahmad Kubaisi**

*Founder of the 'Ulema Organization, Iraq*

**Mr. M. Ali Lakhani**

*Founder and Editor of Sacred Web: A Journal of Tradition and Modernity, Canada*

**Dr. Joseph Lumbard**

*Assistant Professor, Brandeis University, USA*

**H.E. Shaykh Mahmood A. Madani**

*Secretary General, Jamiat Ulama-i-Hind; Member of Parliament, India*

**H.E. Prof. Dr. Abdel-Kabeer Al-Alawi Al-Madghari**

*Director General of Bayt Mal Al-Quds Agency (Al-Quds Fund); Former Minister of Religious Affairs, Morocco*

**H.E. Imam Sayyed Al-Sadiq Al-Mahdi**

*Former Prime Minister of Sudan; Head of Ansar Movement, Sudan*

**H.E. Prof. Dr. Rusmir Mahmutcehajic**

*Professor, Sarajevo University; President of the International Forum Bosnia; Former Vice President of the Government of Bosnia and Herzegovina*

**Allamah Shaykh Sayyed Muhammad bin Muhammad Al-Mansour**

*High Authority (Marja') of Zeidi Muslims, Yemen*

**Prof. Dr. Bashshar Awwad Marouf**

*Former Rector of the Islamic University, Iraq*

**H.E. Prof. Dr. Ahmad Matloub**

*Former Minister of Culture; Acting President of the Iraqi Academy of Sciences, Iraq*

**Prof. Dr. Ingrid Mattson**

*Professor of Islamic Studies and Christian-Muslim Relations and Director, Islamic Chaplaincy Program, Hartford Seminary; President of the Islamic Society of North America (ISNA), USA*

**Dr. Yousef Meri**

*Special Scholar-in-Residence, Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Jordan*

**Dr. Jean-Louis Michon**

*Author; Muslim Scholar; Architect; Former UNESCO expert, Switzerland*

**Shaykh Abu Bakr Ahmad Al-Milibari**

*Secretary-General of the Ahl Al-Sunna Association, India*

**Pehin Dato Haj Suhaili bin Haj Mohiddin**

*Deputy Grand Mufti, Brunei*

**Ayatollah Sheikh Hussein Muayad**

*President and Founder, Knowledge Forum, Baghdad, Iraq*

**Prof. Dr. Izzedine Umar Musa**

*Professor of Islamic History, King Sa'ud University, Saudi Arabia*

**Prof. Dr. Mohammad Farouk Al-Nabhan**

*Former Director of Dar Al-Hadith Al-Hasaniya, Morocco*

**Prof. Dr. Zaghoul El-Naggar**

*Professor, King Abd Al-Aziz University, Jeddah, Saudi Arabia; Head, Committee on Scientific Facts in the Glorious Qur'an, Supreme Council on Islamic Affairs, Egypt*

**Mr. Sohail Nakhooda**

*Editor-in-Chief, Islamica Magazine, Jordan*

**Prof. Dr. Hisham Nashabeh**

*Chairman of the Board of Higher Education; Dean of Education at Makassed Association, Lebanon*

**H.E. Professor Dr. Seyyed Hossein Nasr**

*University Professor of Islamic Studies, George Washington University, Washington D.C, USA*

**Prof. Dr. Aref Ali Nayed**

*Former Professor at the Pontifical Institute for Arabic and Islamic Studies (Rome); Former Professor at International Institute for Islamic Thought and Civilization (IS-TAC, Malaysia); Senior Advisor to the Cambridge Interfaith Program at the Faculty of Divinity in Cambridge, UK*

**H.E. Shaykh Sevki Omarbasic**

*Grand Mufti of Croatia*

**Dato Dr. Abdul Hamid Othman**

*Advisor to the H.E. the Prime Minister of Malaysia*

**Prof. Dr. Ali Ozek**

*Head of the Endowment for Islamic Scientific Studies, Istanbul, Turkey*

**Imam Yahya Sergio Yahe Pallavicini**

*Vice President of CO.RE.IS., Italy, Chairman of ISESCO Council for Education and Culture in the West, Advisor for Islamic Affairs of the Italian Minister of Interior.*

**H.E. Shaykh Dr. Nuh Ali Salman Al-Qudah**

*Grand Mufti of the Hashemite Kingdom of Jordan*

**H.E. Shaykh Dr. Ikrima Said Sabri**

*Former Grand Mufti of Jerusalem and All of Palestine, Imam of the Blessed Al-Aqsa Mosque, and President of the Islamic Higher Council, Palestine*

**Ayatollah Al-Faqih Seyyed Hussein Ismail Al-Sadr**

*Baghdad, Iraq*

**Mr. Muhammad Al-Sammak**

*Secretary-General of the National Council for Islamic-Christian Dialogue; Secretary-General for the Islamic Spiritual Summit, Lebanon*

**Shaykh Seyyed Hasan Al-Saqqaf**

*Director of Dar Al-Imam Al-Nawawi, Jordan*

**Dr. Ayman Fuad Sayyid**

*Historian and Manuscript Expert, Former Secretary General of Dar al-Kutub Al-Misriyya, Cairo, Egypt*

**Prof. Dr. Suleiman Abdallah Schleifer**

*Professor Emeritus, The American University in Cairo*

**Dr. Seyyed Reza Shah-Kazemi**

*Author and Muslim Scholar, UK*

**Dr. Anas Al-Shaikh-Ali**

*Chair, Association of Muslim Social Scientists, UK; Chair, Forum Against Islamophobia and Racism, UK; Academic Advisor, IIIT, UK*

**Imam Zaid Shakir**

*Lecturer and Scholar-in-Residence, Zaytuna Institute, CA, USA*

**H.E. Prof. Dr. Ali Abdullah Al-Shamlan**

*Director General of the Kuwait Foundation for the Advancement of Sciences (KFAS); Former Minister of Higher Education, Kuwait*

**Eng. Seyyed Hasan Shariatmadari**

*Leader of the Iranian National Republican Party (INR)*

**Dr. Muhammad Alwani Al-Sharif**

*Head of the European Academy of Islamic Culture and Sciences, Brussels, Belgium*

**H.E. Dr. Mohammad Abd Al-Ghaffar Al-Sharif**

*Secretary-General of the Ministry of Religious Affairs, Kuwait*

**Dr. Tayba Hassan Al-Sharif**

*International Protection Officer, The United Nations High Commissioner for Refugees, Darfur, Sudan*

**Prof. Dr. Muhammad bin Sharifa**

*Former Rector of Wajda University; Morocco; Fellow of the Royal Moroccan Academy*

**Prof. Dr. Muzammil H. Siddiqui / on behalf of the whole Fiqh Council of North America**

*Islamic Scholar and Theologian; Chairman of the Fiqh Council of North America, USA*

**Shaykh Ahmad bin Sa'ud Al-Siyabi**

*Secretary General of the Directorate of the Grand Mufti, Oman*

**Al-Haji Yusuf Maitama Sule**

*Former Nigerian Permanent Representative to the United Nations; Former Nigerian Minister of National Guidance*

**Prof. Dr. Muhammad Abd Al-Rahim Sultan-al-Ulama**

*Deputy-Dean of Scientific Research Affairs, United Arab Emirates University, UAE*

**Shaykh Dr. Tariq Sweidan**

*Director-General of the Risalah Satellite Channel*

**H.E. Shaykh Ahmad Muhammad Muti'i Tamim**

*The Head of the Religious Administration of Ukrainian Muslims, and Mufti of Ukraine*

**H.E. Shaykh Izz Al-Din Al-Tamimi**

*Senator; Former Chief Islamic Justice, Minister of Religious Affairs and Grand Mufti of Jordan*

**H.E. Shaykh Dr. Tayseer Rajab Al-Tamimi**

*Chief Islamic Justice of Palestine; Head of The Palestinian Center for Religion and Civilization Dialogue*

**Prof. Dr. H.R.H. Prince Ghazi bin Muhammad bin Talal**

*Personal Envoy and Special Advisor of H.M. King Abdullah II; Chairman of the Board of*

*the Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Jordan*

**Prof. Dr. Ammar Al-Talibi**

*Former Member of Parliament, Professor of Philosophy, University of Algeria*

**Ayatollah Shaykh Muhammad Ali Taskhiri**

*Secretary General of the World Assembly for Proximity of Islamic Schools of Thought (WAPIST), Iran*

**H.E. Prof. Dr. Shaykh Ahmad Muhammad Al-Tayeb**

*President of Al-Azhar University, Former Grand Mufti of Egypt*

**Prof. Dr. Muddathir Abdel-Rahim Al-Tayib**

*Professor of Political Science and Islamic Studies, International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC), Malaysia*

**H.E. Amb. Prof. Dr. Abdel-Hadi Al-Tazi**

*Fellow of the Royal Moroccan Academy*

**H.E. Shaykh Naim Trnava**

*Grand Mufti of Kosovo*

**H.E. Dr. Abd Al-Aziz bin ‘Uthman Al-Tweijiri**

*Director-General of the Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization (ISESCO)*

**H.E. Prof. Dr. Nasaruddin Umar**

*Rector of the Institute for Advanced Qur’anic Studies; Secretary General of the Nahdhatul Ulama Consultative Council; Lecturer at the State Islamic University Syarif Hidayatullah, Jakarta, Indonesia*

**Shaykh Muhammad Hasan ‘Usayran**

*Jafari Mufti of Sidon and Al-Zahrani, Lebanon*

**Allamah Justice Mufti Muhammad Taqi Usmani**

*Vice President, Darul Uloom Karachi, Pakistan*

**Prof. Dr. Akhtarul Wasey**

*Director, Zakir Husain Institute of Islamic Studies, Jamia Milla Islamiya University, India*

**Shaykh Dr. Abdal Hakim Murad Winter**

*Shaykh Zayed Lecturer in Islamic Studies, Divinity School, University of Cambridge; Director of the Muslim Academic Trust, UK*

**Prof. Dr. Mohammed El-Mokhtar Ould Bah**

*President, Chinguitt Modern University, Mauritania*

**H.E. Shaykh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf**

*Former Grand Mufti of the Muslim Spiritual Administration of Central Asia, Uzbekistan; Translator and Commentator of the Holy Qur’an*

**Prof. Dr. Shaykh Wahba Mustafa Al-Zuhayli**

*Dean, Department of Islamic Jurisprudence, University of Damascus, Syria*

**H.E. Shaykh Mu’ammam Zukoulic**

*Mufti of Sanjak, Bosnia*



## Reacties

Van christelijke zijde zijn er op de website [www.acommonword.com](http://www.acommonword.com) 40 reacties gekomen. Men vindt er bijvoorbeeld een gezamenlijke verklaring van de aartsbisschop van Canterbury samen met de hoofdabbijnen uit Israël. Tony Blair, de conferentie van katholieke bisschoppen van de Verenigde Staten, de Wereldraad van Kerken, Karen Armstrong en vele anderen.

Hieronder volgt een reactie van het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies in Rome, dat geacht kan worden een officieuze woordvoerder te zijn van het Vaticaan in zake de relaties tussen moslims en christenen.

Daarna volgt een reactie van Tom Michel, die het standpunt van de paus verwoordt. Beide reacties zijn vertaald door Esther Struikmans.

### **Een waarderende reactie op**

*Een open brief en oproep van religieuze moslim leiders*

### **Een gemeenschappelijk woord tussen u en ons**

Door de stafleden van het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies (PISAI) te Rome

Het verschijnen van *Een open brief en oproep van religieuze moslim leiders* aan de leiders van verschillende christelijke kerken als een feestelijke boodschap ter gelegenheid van het einde van de vastenmaand Ramadan 1428 / 2007, en precies een jaar na het versturen van de *open brief van 38 moslim geleerden aan Z.H. Paus Benedictus XVI (2006)* is een buitengewoon belangrijke en betekenisvolle gebeurtenis. Als stafleden van het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies (PISAI) te Rome, specifiek betrokken bij de relaties tussen christenen en moslims, zien wij het dan ook als onze plicht ons standpunt over genoemd document kenbaar te maken.

### **Uniek gebaar**

Teneinde het verschijnen van bovengenoemd document met een open houding tegemoet te treden, willen wij graag een opsomming geven van

alles wat wij waarderen in de presentatie en inhoud van deze pagina's. Wij zijn overtuigd van de goede intentie van hen die het document heb-

ben opgesteld, gezuiverd als zij zijn door het lange vasten tijdens de Ramadan. Onze langdurige en toegewijde omgang met het culturele en religieuze erfgoed van de islam, evenals onze frequente contacten met leden van de moslim gemeenschap stellen ons in staat het unieke karakter van dit gebaar op te merken en niet-moslims te attenderen op de kwaliteiten ervan.

### **Grote rijkweidte**

Allereerst zijn wij onder de indruk van de grote reikwijdte van deze tekst, teweeg gebracht door het grote aantal ondertekenaars en hun verscheidenheid van achtergrond: honderdachtendertig moslim persoonlijkheden uit diverse landen van alle continenten, met zeer uiteenlopende religieuze affiliaties. Ook ten aanzien van de geadresseerden is een zelfde 'reikwijdte' te bespeuren: allen zijn leiders van verschillende christelijke kerken, van wie er achtentwintig expliciet bij name genoemd worden. In dezelfde lijn belichten wij de omvang van het gebied dat het document bestrijkt: moslims, christenen, joden en mensen wereldwijd. De auteurs van de brief nemen hun toevlucht niet tot een gemakkelijk eenzijdig protest ten gunste van de *umma* [moslim gemeenschap], maar stellen zich integendeel op als medemenselijke part-

ners. Aan hen bieden zij hun visie op de uitgangspunten en principes van de mensheid, zoals deze ook door andere gemeenschappen worden aanvaard. Dit met het oog op het overleven van de mensheid in een effectieve en algehele vrede.

### **Brede perspectieven**

Een ander opmerkelijk aspect bestaat uit de brede perspectieven die de tekst biedt. Zeker, de auteurs zijn geïnteresseerd in het lot van de huidige wereld, zoals dat zich in het hier-en-nu voordoet, maar tevens in dat van de 'eeuwige zielen', een bestemming die elders en in de toekomst in het verschiet ligt.

Dit tweeledig doel, tegelijk immanent en transcendent, loopt als een sterke en bevrijdende stroom door deze uiteenzetting heen.

Uiteraard worden ook wij diep getroffen door het fundamentele karakter van de zaak in kwestie: God en de mensheid. Het is veel eenvoudiger zich te beperken tot ideeën die op weinig verzet stuiten door hun vage en algemene strekking, dan op deze wijze aandacht te vragen voor de urgentie van Gods rechten en die van de mensheid. Rechten, die een voortdurend bewuste houding vergen, evenals een actieve en concrete liefde van elk individu.

### **Erkenning identiteit**

Wij zijn ons eveneens scherp bewust van de specifieke aandacht die de ondertekenaars van deze brief schenken aan de meest centrale en essentiële notie die “de ander” ondersteunt in zijn of haar identiteit als jood of christen, namelijk het tweevoudig gebod van liefde tot God en de naaste in Deuteronomium en het Evangelie van Mattheüs. Deze bereidheid de ander te erkennen in het diepste verlangen van wat hij of zij wil zijn, lijkt ons een van de kernpunten van dit document. Alleen dit kan succes garanderen in een authentieke relatie tussen gemeenschappen die cultureel en religieus van elkaar verschillen.

### **Geloof en goede werken**

Tegelijkertijd waarderen wij de manier waarop de auteurs van deze tekst, als moslims, de juiste definitie van hun eigen identiteit zien in deze twee geboden. Zij zien dit zo, niet uit meegaandheid of uit strategische overwegingen, maar werkelijk, uitsluitend op basis van hun verkondiging van de goddelijke uniciteit / eenheid (*al-tawhîd*), de kern van het islamitisch geloof. Wij erkennen inderdaad dat de radicale aanvaarding van goddelijke uniciteit een van de meest authentieke uitingen van liefde behelst, die de mens alleen aan God is verschuldigd. Daarnaast geldt, aangezien ge-

loof altijd samengaat met goede werken, zoals de Koran herhaaldelijk benadrukt (*al-ladîna âmanû wa ‘amilû al-sâlihât*: al-Baqara 2, 25): liefde tot God valt niet te scheiden van de liefde tot de naaste.

### **Realisme**

Wij zijn diegenen dankbaar die ons voor een uitdaging plaatsen, door de overeenstemming te onderstrepen in essentiële zaken die ten grondslag liggen aan onze verschillende geloofsgemeenschappen, en tegelijkertijd vast te houden aan een realistische en vrijmoedige visie. Feitelijk wissen zij enerzijds de differentiatie van onze christologische opties [visies op de identiteit en rol van Jezus] niet uit, terwijl zij anderzijds het probleem van de godsdienstvrijheid niet uit de weg gaan (‘er is geen dwang in de godsdienst’, *lâ ikrâha fî l-dîn*: *al-Baqara 2, 256*), hetgeen zij als een cruciale kwestie beschouwen.

### **Geestelijke wedijver**

Dit realisme verhindert hen niet een positieve kijk te hebben op de obstakels en verschillen die tussen ons in blijven staan. Dit betekent dat zij, getrouw aan de Koranische traditie die hen inspireert, hierin slechts een gelegenheid zien tot het wedijveren in het bevorderen van het algemeen be-

lang (*fa-stabiqû l-khayrât: al-Mâ'ida* 5, 48).

Ongetwijfeld stelde deze positieve kijk op de problemen hen in staat controversen te vermijden, zichzelf te overstijgen en hun teleurstelling terzijde te schuiven, te weten de teleurstelling over een antwoord op hun brief van 2006, gericht aan Z.H. Paus Benedictus XVI, dat niet aan hun verwachtingen tegemoet kwam.

### **Nieuwe houding**

Bij het lezen van dit document bemerken wij aan hun kant de aanwezigheid van een nieuwe en creatieve houding in relatie tot de tekst van de Koran en die van de Profetische traditie. Dit staat in verband met bepaalde interpretaties, beïnvloed door historische omstandigheden die weinig ruimte lieten voor de positie van niet-moslims. Wij denken hierbij in het bijzonder aan de algemene toepassing die zij geven aan de verzen van Âl 'Imrân 3, 113 – 115, die refereren aan een “gemeenschap die standvastig Gods tekenen gedurende de nacht voorleest, terwijl zij zich eerbiedig neerbuigen”. Veel commentatoren tot dan toe hadden deze verzen uitsluitend op christenen op het punt van bekering van toepassing geacht. Wij stellen met genoeg vast dat de in dit document gebruikte Bijbelse citaten uit de grondtalen komen en dat

gegeven interpretaties, zo nodig, gebaseerd zijn op de oorspronkelijke talen: Hebreeuws, Aramees en Grieks. Hieruit blijkt een diep respect en oprechte attentie naar anderen toe, en tegelijkertijd een waarlijk wetenschappelijke houding. Ook in dit opzicht signaleren wij de opkomst van een nieuwe attitude.

### **Conclusie**

Concluderend willen wij de a priori positieve houding van de schrijvers van deze tekst benadrukken in hun interpretatie van de drie parallelle passages in de synoptische evangeliën [Mattheüs, Marcus en Lucas]. Zij hadden kunnen kiezen voor een veel beperktere en meer minimalistische exegetische, die de christelijke traditie hun zonder problemen had kunnen verschaffen en waarvan zij zonder twijfel op de hoogte waren. Geïnspireerd door hun attitude, willen ook wij vasthouden aan de ruimere interpretatie van de Koran en de Profetische traditie over de goede gaven die elke goede moslim met gulle hand aan zijn naaste mag uitdelen, vanwege zijn geloof in God en in zijn exclusieve liefde voor hem: deze goede gaven zouden dan niet uitsluitend bestemd zijn voor leden van de *umma* ofwel moslimgemeenschap, maar voor een bredere kring.

Verschillen qua taal en ‘teint’ (*ikh-tilâf alsinati-kum wa alwâni-kum: al-Rûm 30, 22*), dat wil zeggen onze diepgaande culturele verschillen, zullen zeker geen achterdocht, wantrouwen, minachting en onenigheid in ons teweeg brengen, zoals blijkt uit onze relaties in het verleden en nog steeds

het geval is in de wereld van vandaag. Een dergelijk document bemoedigt ons ons commitment vastberaden voort te zetten, zodat deze verschillen gezien zullen worden als tekenen voor hen die weten (*inna fî dâlika lâ-âyâtin li-l-‘âlimîna*), dat wil zeggen als de barmhartigheid van Onze Heer.

Rev. Fr. Miguel Ángel Ayuso Guixot, Rector

Rev. Fr. Etienne Renaud, Studiedecaan

Rev. Fr. Michel Lagarde, Professor

Rev. Fr. Valentino Cottini, Professor

Rev. Fr. Felix Phiri, Professor

Rome, 25th October 2007

Pontificio Istituto di Studi Arabi e d'Islamistica (PISAI)

Viale di Trastevere, 89 00153 Roma Tel. (39) 06 58392611

P.S. Na deze eerste positieve reactie zou het *Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies* zijn teruggekomen op hun eerdere uitspraken. Misschien heeft het te maken met een waarschuwing van Kardinaal Tauran op 23 oktober 2007. Hij zei in een interview met het Franse blad *La Croix* dat moslims niet zitten te wachten op de interreligieuze dialoog zoals christenen die verstaan. Moslims ‘zullen geen diepgaande discussie over de Koran toestaan’ omdat zij geloven dat de woorden letterlijk door Allah zij gedicteerd. Het ter discussie stellen van welke tekst van de Koran dan ook, grenst aan godslastering. Omdat islamitische leiders weigeren over de fundamentele basis van hun geloof te discussiëren, is het volgens de Kardinaal ‘moeilijk om over de inhoud van het geloof te discussiëren’. Hij drong aan op vrijheid van godsdienst. ‘Als moslims moskeeën in het Westen kunnen bouwen, moeten christenen kerken kunnen bouwen in islamitische landen’. De paus was onder de indruk van het vermelden van de twee gemeenschappelijke geboden.

## Paus Benedictus reageert

Op 19 november uitte de staatsecretaris Kardinaal Bertone aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Ghazi bin Muhammed bin Talal van Jordanië namens de paus diens dankbaarheid en grote waardering voor de positieve sfeer van de tekst en de oproep om zich gezamenlijk in te zetten voor de wereldvrede.

Het Vaticaan bracht, via Tom Michel, op 29 november jl. zijn langverwachte reactie uit op de brief van 138 moslim geleerden betreffende de noodzaak voor christenen en moslims om tot een “gemeenschappelijk woord” te komen over essentiële geloofszaken.

De brief van de moslims, gedateerd 13 oktober jl., benadrukte het centrale belang van de dubbele plicht van liefde tot God en liefde tot de naaste als kern van de beide religies.

### **Positieve christelijke respons**

De respons van vele christelijke leiders was onmiddellijk en zeer positief. Aartsbisschop Rowan Williams van Canterbury, hoofd van de (wereldwijde) Anglicaanse Gemeenschap, antwoordde dezelfde dag waarop hij een afschrift van de brief ontving, die geadresseerd was aan Paus Benedictus, de aartsbisschop en andere vooraanstaande christelijke leiders die met name genoemd werden, evenals aan alle christelijke leiders in algemene zin.

“Deze brief bevat veel om te bestuderen en op voort te bouwen. Het begrip van de eenheid van God, zoals dit in de brief naar voren komt, levert een gelegenheid voor christenen en moslims om gezamenlijk hun onderscheiden opvattingen te onderzoeken en na te gaan op welke manieren deze ons leven vormen en beïnvloeden”, schreef de Anglicaanse prelaat.

Rev. Samuel Kobia, secretaris-generaal van de **Wereldraad van Kerken**, prees de brief eveneens. “De brief is van betekenis”, zei hij, “vanwege het feit dat hij door een zo brede groep van moslim leiders en geleerden van over de gehele wereld is ondertekend, hetgeen nog niet eerder op deze manier is voorgekomen. Een dergelijke zeldzame eensgezindheid geeft enorm veel hoop voor wat gelovigen gezamenlijk kunnen bereiken.”

**Van katholieke zijde** gaven enkele bisschoppen, onder wie kardinaal George Pell van Sydney, Australië, en kardinaal Angelo Scola, patriarch

van Venetië, Italië, weloverwogen en bemoedigende reacties op de brief. Desalniettemin wachtten moslims met grote belangstelling op de respons van Paus Benedictus XVI. De paus wilde blijkbaar in alle rust en vanuit gebed een antwoord voorbereiden.

### **Antwoord Paus**

Dit antwoord is er nu gekomen in een brief opgesteld door kardinaal Tarcsio Bertone, de Vaticaanse Staatssecretaris, namens de paus. De brief was geadresseerd aan Prins Ghazi bin Muhammad bin Talal in het koninklijk paleis van Amman, Jordanië.

Kardinaal Bertone schreef dat Paus Benedictus hem persoonlijk had gevraagd zijn dankbaarheid voor de brief over te brengen en “eveneens zijn diepgevoelde waardering te uiten voor dit gebaar, voor de positieve sfeer die de tekst had geïnspireerd en voor de oproep tot een gemeenschappelijke inzet voor het streven naar vrede in de wereld.”

De kardinaal merkt op dat de dubbele plicht tot het liefhebben van God en de naaste, zoals benadrukt door de

moslim geleerden, overeenkomt met het onderwerp van de pauselijkeencycliek, *Deus Caritas Est* (God is liefde).

### **Gemeenschappelijke basis**

De brief suggereert dat de gemeenschappelijke basis waartoe de moslim geleerden oproepen, “ons in staat stelt de dialoog te baseren op daadwerkelijk respect voor de waardigheid van iedere menselijke persoon, op objectieve kennis van de godsdienst van de ander, op het delen van religieuze ervaring en, tenslotte, op een gezamenlijke inzet voor de bevordering van wederzijdse acceptatie en respect onder de jongere generatie.”

De brief besluit met een uitnodiging aan Prins Ghazi en een groep ondertekenaars, te kiezen door de prins, om de paus te bezoeken als een volgende stap in de dialoog. Paus Benedictus moedigt ook aan tot verdere gezamenlijke studie van de gemeenschappelijke bases van het christelijke en islamitische geloof door moslim geleerden en pauselijke instituten in Rome.

*Tom Michel s.j., lid van de Indonesische provincie van de Sociëteit der Jezuïeten, was hoofd van het Bureau voor de Islam van de Pauselijke Raad voor Interreligieuze Dialoog van het Vaticaan van 1981 tot 1994. Het bureau was voorheen genaamd het Secretariaat voor Niet-Christenen. T. Michel was verscheidene jaren uitvoerend secretaris van het Bureau voor Oecumenische en*

*Interreligieuze Zaken van de Federatie van de Aziatische Bisschop Conferenties. Tegenwoordig is hij de secretaris voor de interreligieuze dialoog vanuit de sociëteit der Jezuiten.*

## Een negatieve reactie

Uit België kwam ons de volgende hoofdzakelijk negatieve reactie.

In een bijeenkomst van moslims en christenen in België onder leiding van Paul de Graaf s.j. antwoordden bij een eerste rondvraag enkele christenen en de enige aanwezige moslima (Vlaamse bekeerlinge) dat zij de brief een zeer positief signaal vonden omdat het eindelijk een initiatief was van moslims naar de christenen.

De jonge imam en enkele moslim jongelui kwamen daartegen zwaar in het geweer: ze vonden de tekst volksbedrog (gesjoemel). Ze vinden dat de eenheid van God niet dezelfde is in de islam als in het christendom. De Koran zegt immers dat de christenen één in drie” belijden terwijl de moslims zich daartegen fel verzetten. Als wij tegenwerpen dat de voorstelling van de Koran niet beantwoordt aan wat de christenen daar onder verstaan beroepen zij zich natuurlijk op het waarheidsgehalte van de Koran. De ondertekenaars van de brief plegen dus bedrog: zij laten alle Koran

verzen die kritiek verwoorden op de christenen buiten beschouwing.

De “brief” citeert Genesis “Hij schiep de mens naar zijn evenbeeld” en de Koran “Hij schiep Adam naar zijn eigen beeld”. “Eigen” kan volgens hen niet verwijzen naar God maar naar Adam. Er kan geen (even)beeld van God zijn. Dat geeft dan : Hij schiep Adam naar Adams eigen beeld.” -

Kritiek had de imam op een deel van de ondertekenaars. Daar waren veel mensen bij die de islam niet kunnen vertegenwoordigen. Daarom zal de meerderheid van de moslims – althans volgens onze imam – niet gediend zijn met deze brief.

Kan het eerste punt over de gemeenschappelijkheid van het geloof in de ene God helemaal niet, dan appreciëren zij wel en aanvaarden het tweede punt: de liefde tot de naaste. Alleen op dat vlak kan er gemeenschappelijkheid zijn.- P. de Graaf s.j.



### **De spiritualiteit van imam Ali**

Reza Shah-Kazemi, *Justice and Remembrance, Introducing the Spirituality of Imam Ali*, I.B.Tauris Publishers, London-New York, 2006, 254 blz., ISBN 1 84511 065 x.

De auteur is in Engeland gepromoveerd in de vergelijkende godsdienstwetenschap. Hij is thans onderzoeker bij het *Institute of Ismaili Studies* in Londen, dat de interdisciplinaire studie wil bevorderen van ontwikkeling en denken van de islam in de volle verscheidenheid van culturen waarin deze werd en wordt beleden.

“Justice and Remembrance” is het eerste boek in de Engelse taal dat serieus ingaat op de levensbeschouwing en spiritualiteit van Ali ibn Abi Talib (599-661 n.Chr.), schoonzoon en lid van het Huis van de Profeet Mohammed.

Niet Ali als moedig veldheer en eerste Imam van de sjiiïtische islam, maar Ali als eminente metgezel van de Profeet en na deze de belangrijkste spirituele autoriteit van de gehele islam, de Soefi's in het bijzonder, krijgt alle aandacht.

De auteur baseert zijn beschouwingen vooral op de rond 1000 n.Chr. verzamelde preken, brieven en uitspraken van Ali.

De historische authenticiteit van die bronnen acht hij van minder belang dan hun universele, spirituele en ethische boodschap. Met teksten uit koran en hadieth lardeert hij zijn betoog. Opmerkelijk is zijn verwijzing naar sommige inhoudelijke overeenkomsten met Zen-Boeddhisme, de hindoeïse Vedanta-filosofie, Plato's Politiea en uitspraken van Jezus.

### **Toewijding**

Het boek opent met een beschouwing over het spirituele ethos van Ali. Centraal staat de verinnerlijking van de geest van de Openbaring en van de ziel van de Profeet, leidend tot een reiniging van de eigen ziel en een deugdzaam leven.

Het menselijke intellect (*al 'aql*), wortelend in de door God geschonken levensgeest (*al ruh*), is het vermogen om de grenzen van letterlijke betekenis en rationele definities te doorbreken, verborgen spirituele schatten op te diepen en – met Gods genade – de transcendente werkelijkheid te zien. God is de Ene, de enige (ongeschapen) Werkelijkheid, die alles verenigt (*tawhid*). Hij is het absolute Goede. In deze waarheid moet de menselijke iel (*nafs*) integreren: zij moet worden

afgewend van zonden en egoïstische nukken en bekeerd tot deugden als liefde en onbaatzuchtigheid. Het is een innerlijke strijd (*jihad*) tussen intellect en ziel om te komen tot een in alle zuiverheid en oprechtheid (*ikhlas*) aan God toegewijd leven.

### **Gerechtigheid**

Ware Gerechtigheid wortelt in spirituele deugd (*ihsan*), in een “zijn en doen alsof je God kunt zien”. In de Westelijke wereld, aldus de auteur, ontbreekt tegenwoordig deze oriëntatie op het absolute Goede. Dit geldt ook voor sommige moderne moslims die in naam van de islam gruwel daden plegen. Ware gerechtigheid (het geheel van alle deugden) is een afspiegeling van de Namen, de eigenschappen van God, zoals barmhartigheid, rechtvaardigheid, waarheid en edelmoedigheid. In een brief aan de gouverneur van Egypte zet Ali een en ander gedetailleerd uiteen. Alle mensen hebben uit hun positie voortvloeiende rechten en plichten, maar in de omgang met elkaar dient gerechtigheid te worden betracht. Denk, ook als regeerder, niet dat je méér bent: eigenwaan betekent God concurrentie aandoen. Behandel ieder gelijk, stamgenoot of niet, moslim of niet. Heb vooral aandacht voor armen en machtelozen. Wees standvastig en vrijgevig. Ware deugd gaat samen met

schoonheid, streeft naar een samenleving die al een voorproef is van het door God beloofde hiernamaals. Bovendien, bid tot God met heel je wezen, want gewaarzijn van God bepaalt de kwaliteit van je deugd.

Het gedenken van God (*dhikr*) is de meest essentiële vorm van gebed. Auteur bespreekt diepgaand de op koranische teksten gebaseerde uiteenzettingen daarover van Ali en – in diens voetspoor – van latere Soefimeesters, zoals Ibn al-Arabi. Dhikr is het veelvuldig en oprecht aanroepen van God bij zijn Naam. Het is jezelf vergeten en je voortdurend bewust zijn van de aanwezigheid van God. Zo neem je als het ware de sluiers van het geschapene af en kun je de immanente Werkelijkheid leren kennen, die je aanzet tot reiniging van je hart en ziel. Het is een lange weg om te gaan met vele tussenstations (*maqamat*), die menigmaal de naam dragen van een verworven deugd. Hierbij komen de spirituele ervaringen (*ahwal*), die God schenkt aan Zijn beminden en die tenslotte leiden naar *fana*, het verste station. Fana is de totale ommekeer: wegvallen van de sluier van je eigen identiteit, volkomen uitwissing van je zelf, opgaan van je bewustzijn in de goddelijke Werkelijkheid. Na deze unieke ervaring keert je zelfbewustzijn terug, maar je bent een ander mens geworden. Wie fana heeft

ervaren leeft met zijn hart in de tuinen van het paradijs, terwijl zijn lichaam nog hier en nu aan het werk is.

- Jan Landheer

### **Soefi's en soefi's**

*De Soefi Beweging*, Dr. J. Slomp, serie Wegwijs, Kok, Kampen, 2007, 151 bl.

Wie denkt hier een uiteenzetting te lezen over de islamitische mystiek, wordt teleurgesteld. Ofschoon de Soefi beweging wel geïnspireerd is door de islamitische mystiek uit India, gaat het in dit boekje vooral over de stichter van de Soefi Beweging Hazrat Inayat Khan.

In tegenstelling tot de islamitische mystiek had Inayat Khan de bedoeling Oost en West te verbinden en een soort universele koepel te vormen waarbinnen mystici uit alle religies, en zeker ook in het Westen, zich thuis zouden voelen. Voor Khan is soefisme geen nieuwe religie. De bijeenkomst van de volgelingen heet dan ook 'universele eredienst'.

Slomp besteedt ongeveer een derde van zijn uiteenzetting aan een gedegen inleiding: interactie tussen India en het Westen (hoofdstuk1), eenheid en universaliteit van religies (h. 2), waarin vroegere zoekers naar eenheid worden besproken als Ibn Al Arabi, Jalal al-Dien Roemi, Jean Bodin en

Iqbal. Omdat Khan voortkomt uit de Chisti mystiek, wordt in h. 3 aandacht besteed aan moslim mystiek in India. Dan volgen drie hoofdstukken over Khan's leven, zijn muzikale en mystieke activiteiten en zijn goddelijke opdrachten in Amerika en Europa. H. 7 gaat in op de boodschap. Liefde, harmonie en schoonheid zijn kernwoorden in zijn leer. Alle religies produceren één toon en de tonen samen maken muziek. Organisatie en activiteiten, ook in Nederland, vormen het laatste hoofdstuk (hs 8).

Het boek bevat veel technische termen die meestal door de context worden uitgelegd. Maar een aantal Arabische woorden wordt onrecht aangedaan: bl. 41 meervoud van haal is niet *hawaal* maar *ahwaal*.

Op bl. 45 wordt de dans van de derwisjen *samaa* (in het Nederlands *sema* genoemd) uitgelegd als 'proefoptreden', naar een verkeerde vertaling van Nicholson's *audition*. Het woord van de stam *s m &* betekent 'het horen'. Ten onrechte leiden de Haqqani's hun *sema* (Dzikh Ad-Dourani) af van de stam *s m`* wat *Hemel* betekent (*samaa`*).

Op bl. 72 is *shuhud* in *wahdat ash-shuhud* geen meervoud, het betekent 'eenheid van getuigenis'.

Het boekje zou nog nuttiger zijn met een verklarende woordenlijst.

Maar als wegwijzer is het een uitstekende inleiding in de Soefi Beweging. –P. Reesink

### **Koran en Bijbel in verhalen en website**

Overeenkomsten tussen de heilige boeken, Marlies ter Borg,  
Uitgeverij: Unieboek, 2007, 175 bl.;  
ISBN: 9789047503118 Prijs: € 14,95

Website: [www.koranenbijbel.nl](http://www.koranenbijbel.nl)

Piet Heemskerk belicht hieronder in zijn boekbespreking vooral de overeenkomsten tussen Bijbel en Koran (de ondertitel van het boek). Jan Slomp benadrukt in zijn analyse van boek en website de verschillen.

### **Boekbespreking door Piet Heemskerk**



Christenen die voor het eerst in aanraking komen met de islam en de Koran, zijn vaak verrast door het feit dat zoveel belangrijke figuren en verhalen

uit de bijbel ook voorkomen in de Koran en behoren tot het geloofsgoed van de moslims. Deze verrassende kennismaking is het uitgangspunt geworden voor een zoektocht, die Marlies ter Borg vier jaar geleden begonnen is: alle plekken te verzamelen waarin bijbel en koran elkaar raken.

Het resultaat van dit onderzoek is nu verschenen in een boek: *Koran en Bijbel in verhalen; overeenkomsten tussen de heilige boeken*. In een veelheid van onderwerpen en personen wordt een tocht gemaakt door de geschiedenis vanaf de schepping van de wereld en de mens tot aan het einde van de wereld en het laatste oordeel. In grote stappen gaat het over Adam en Eva met hun zonen, Noach, Abraham en de aartsvaders, Mozes, David en Salomon, Jezus en Maria. Ieder hoofdstukje begint met een korte inleiding waarna de bijbelteksten volgen op de linkerbladzijde en de corresponderende koranteksten op de rechterzijde.

Vermeldenswaard is ook dat de uitgave van dit boek gepaard gaat met de start van een website, officieel gepresenteerd op 6 december in Hilversum, een internetsite waarop de bijbel en de koran voor het eerst gezamenlijk gepresenteerd worden in het Nederlands, Engels en Arabisch. Bezoekers op de site kunnen op onderwerp en naam teksten met elkaar vergelijken. Daarmee is dit boek onderdeel geworden van een multimediaal project waarvan vaststelt dat het bijdraagt aan de dialoog tussen christenen en moslims.

Het draagt zeker bij aan een nadere kennismaking met elkaars heilige boeken en met name de overeenkomsten. Maar voor een 'dialoog' is mijns inziens meer nodig. Dit vraagt openheid, respect en nieuwsgierigheid

naar de manier waarop christenen en moslims hun heilige boeken beleven en interpreteren en aankijken tegen het boek van de ander.

Ondanks de vele overeenkomsten heeft de lange geschiedenis van de twee godsdiensten meer geleid tot verwijdering en wederzijdse demonisering dan tot een gevoel van broederschap en verbondenheid. Kennelijk is er meer nodig dan het zoeken naar tekstuele overeenkomsten.

Maar de auteur van het boek realiseert zich dat zelf ook. Uitdrukkelijk vermeldt zij niet competent te zijn om de teksten te verklaren en te interpreteren. Daarom kunnen dit boek en de website ook niet anders zijn dan een begin van contact en bezinning en niet een einddoel.

Wel is hiermee een belangrijke stap gezet omdat het hier gaat om een gezamenlijk optreden van christenen en moslims en het naast elkaar plaatsen van heilige teksten. Daarom wordt dit project een vruchtbare toekomst toegewenst.

- Piet Heemskerk

*Drs. Piet Heemskerk is betrokken bij het Platform Levensbeschouwing in Kleurrijk Fryslân en deskundige op het terrein van interreligieuze contacten.*

### **Analyse door Jan Slomp**

Het tweede nummer van 2007 (Jaargang 33 nr 2) van *Begrip* was geheel gewijd aan *Koran- en Bijbelverhalen*.



Het ging om een voorpublicatie van *Koran en Bijbel*, Overeenkomsten tussen de heilige boeken, geselecteerd door Marlies ter Borg, met medewerking van Karina Bisschop. Het boek is intussen verschenen en op 6 december werd in Hilversum een website gelanceerd van Wereldroep en IKON waarop beide heilige boeken in het Nederlands, het Arabisch en Engels, maar niet in het Hebreeuws, Aramees en Grieks te raadplegen zijn. Een prachtig initiatief waardoor vele moslims, christenen en anderen, ook ongelovigen, kunnen kennismaken met Bijbel en Koran. Na raadpleging van de website en lezing van het boek vraag ik me toch af of zo aan beide boeken recht wordt gedaan.

Ik noem eerst mijn bezwaren tegen de website. De gebruiker moet het doen zonder inleiding die hem vertelt dat de Bijbel een collectie is van ge-

schriften van zeer uiteenlopend karakter, ontstaan over een lange periode, bijna tweeduizend jaar geleden in een heel andere cultuur dan de onze. Ook de Koran is in een heel andere cultuur tot stand gekomen, weliswaar via één Profeet, maar toch niet zonder meer toegankelijk. Bovendien hebben beide boeken al vele eeuwen een rol gespeeld in jodendom, christendom en islam. Dat wordt allemaal wegge-  
laten.

### **Website**

Elke lezer kan met een zoekfunctie zijn eigen selectie maken en bijvoorbeeld opzoeken hoe vaak woorden als ‘doden’, ‘strijden’, ‘oorlog’ in beide boeken voorkomen. Zo ontstaat een collectie teksten, los van hun oorspronkelijke context. Kortom een eigen mix van Koran en Bijbel, een gevaarlijke cocktail.

### **Boek**

Ondanks alle goede bedoelingen bevat het boek, *Koran en Bijbel*, een selectie die geheel door de Koran wordt gedicteerd. Driekwart van de Koran bevat bijbels materiaal, maar heeft slechts betrekking op een kwart van de Bijbelinhoud. Dus overeenkomsten moeten bij de koranteksten worden gezocht. Driekwart van de Bijbel blijft zo buiten beeld. De moslim mening dat Bijbel en Koran dezelfde goddelijke boodschap bevatten wordt zo versterkt. Er worden wel verhaal-

fragmenten naast elkaar gezet, maar het grote verhaal van de Bijbel, de heilsgeschiedenis is verdwenen.

### **Bijbelverhalen ‘gebruikt’**

Ook ervaart de lezer niet dat bijbelverhalen die de Koran vrij fragmentarisch vertelt, onderdeel uitmaken van de verkondiging van de Profeet Mohammed en dat alle bijbelse profeten die de Koran vermeldt voorlopers zijn van Mohammed en als zodanig door hem worden gebruikt om de situatie in Mekka en Medina te verhelderen en te veranderen. De bijbelverhalen in de Koran zijn illustraties in de door moslims als onfeilbaar goddelijke beschouwde preken van de Profeet. De boeken worden met andere woorden niet gerespecteerd in hun eigen autonomie. Ik houd van beide boeken. Ik heb ze beide van koft tot koft gelezen. Daarom beweert ik, als Mw ter Borg schrijft dat het om wijsheid gaat verpakt in eeuwenoude verhalen (7) dat ze weinig van de verschillende aard van beide boeken heeft begrepen. Ook schrijft ze dat er geen ‘wedstrijd’ is tussen beide boeken. Maar haar eigen selectie weerspreekt deze bewering. Het ene boek zegt dat Jezus werd gekruisigd, het andere ontkent dit, het ene zegt Jezus is Gods Zoon het andere verklaart dat God geen zoon kan hebben. In haar commentaren gaat het ook enkele keren

mis. Het is niet evenwichtig om wel bijbelkritiek te leveren en geen korankritiek. Daarom misstaan uithalen tegen een overigens verkeerd begrepen erfzondeleer en over de rol van Eva in de latere christelijke traditie.

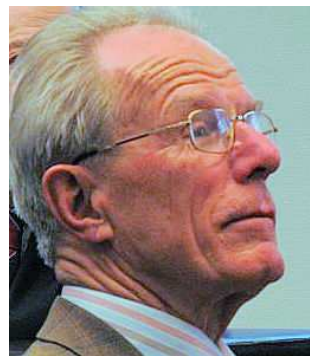
### **Schepping**

In de passages over de schepping wordt drie maal dezelfde Bijbeltekst genoemd, naast telkens andere passages uit de Koran, alsof er in Jesaja en in de Psalmen geen prachtige passages over God als Schepper voorkomen. De islam leert geen creatio continua, maar een re-creatie dat wil zeggen dat God het universum elk moment opnieuw schept.

### **Mens Gods beeld, ook in Koran**

Ten onrechte wordt gesteld dat als de Bijbel zegt dat de mens naar Gods beeld is geschapen dit strijdig zou zijn met de Koran en de Islam. Hoe verklaart men anders dat moslimmystici deze gedachte zonder meer overnamen? Ik miste de doxologische passages uit beide boeken: teksten dus waarin Gods grootheid, goedheid,

barmhartigheid en vergeving worden geprezen. In zo'n boek mag soera *al-Fatiha*, dat een prachtig gebed bevat, niet ontbreken. Tenslotte om niet alles te noemen, volkomen ten onrechte wordt gesuggereerd (er wordt beweerd, schrijft Mw ter Borg) dat de teksten in het Johannes-evangelie die spreken over de Heilige Geest als trooster (in het Grieks *paraklètos*; niet *parakleitos*), in verband zouden kunnen worden gebracht met een voorspelling van de Profeet Ahmad, de geprezene in Koran 62: 6, wat dan in het Grieks *periklutos* zou zijn. Er wordt zoveel beweerd, maar als ze de Griekse teksten had geraadpleegd, had ze kunnen zien dat er geen enkele tekstvariant is die deze lezing steunt. Het is een zeer oud apologetische verzinsel van moslim geleerden. Dit



moest me even van het hart. Ik gun het boekje veel gewaarschuwde moslim- en christen lezerslezers. - Jan Slomp



### Met Bisschop Muskens op interreligieus pad



*Uit: Katern in rkkerk.nl 16-11-2007, het blad van de Nederlandse Bisschoppenconferentie, bij gelegenheid van het afscheid van Bisschop Muskens.*

Meteen na zijn aantreden in 1994 als bisschop van Bred kreeg ik te maken met Mgr. Muskens. Hij werd toen referent voor de ‘relaties met moslims’. Ik was destijds secretaris van de landelijke stuurgroep Relatie-Opbouw Moslims-Christenen (ROMC).

Mgr. Muskens toonde zich van meet af aan een voortrekker op het terrein van de interreligieuze dialoog. Hij sprak met moslims, hij nodigde imams bij hem thuis uit voor een kerstlunch en hij organiseerde een multireligieuze viering in de Grote Kerk van Breda samen met protestanten, boeddhisten, joden en moslims.

Hij pleitte voor het instellen van een nationale feestdag voor de viering van het einde van de islamitische vastenmaand ramadan. Hij was bereid er een christelijke feestdag voor in te

leveren. De instelling van zo’n islamitische feestdag zou, volgens Mgr. Muskens, een positief psychologisch effect opleveren voor de samenleving als geheel en er aan bij-

dragen dat moslims zich geaccepteerd gaan voelen. Later lanceerde hij het idee van het instellen van een nationale ‘dag van verzoening’ waarop mensen van alle religieuze tradities in ons land elkaar ontmoeten en zich bezinnen op samen leven en samenwerking.

#### **Contactraad**

Bij de reorganisatie van de kerkelijke werkvelden pleitte Mgr. Muskens er voor dat de interreligieuze dialoog een eigen belangrijke plaats kreeg binnen de RK Kerkprovincie. In 2005 werd het werk van de stuurgroep ROMC daarom overgedragen aan een landelijke katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID), naar analogie van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog te Rome. Mgr. Muskens werd voorzitter en ik secretaris.

Bij de overdracht legde Mgr. Muskens uit dat de interreligieuze dialoog een eigenstandige taak van de kerk is met eigen motieven, eisen en waardigheid. Deze moet niet gekoppeld worden aan andere taken zoals missie,



oecumene of ontwikkelingssamenwerking omdat dit de eigenstandigheid van de interreligieuze dialoog verdoezelt en contraproductieve associaties kan oproepen.

De CID ging na haar oprichting ook in gesprek met boeddhisten en hindoes. Bij de bisschop thuis kwamen sindsdien vertegenwoordigers van de boeddhistische en hindoeïstische gemeenschap over de vloer om gedachten over dialoog en samenwerking uit te wisselen. Deze gesprekken mondten in oktober 2006 uit in een grote landelijke bijeenkomst van katholieken en boeddhisten in de Haagse Boskantkerk, gevolgd door een tweede bijeenkomst in april 2007. In februari 2007 vond in de imposante hindoetempel te Wijchen de eerste landelijke bijeenkomst plaats van katholieken en hindoes met ruim 150 deelnemers.

We moeten de mensen bij elkaar brengen, zei Mgr. Muskens vaak. Door ontmoetingen kunnen gelovigen van verschillende godsdiensten elkaar leren begrijpen, vertrouwen en respecteren.

De dialoog kan mensen ook leren kritiek te uiten en kritiek te ontvangen. Mgr. Muskens schroomde niet om zijn bedenkingen bij aspecten uit religies te uiten. Dat verstoorde de verhoudingen nooit lang, dankzij het gegroeide vertrouwen over en weer. Omgekeerd was Mgr. Muskens ontvankelijk voor vragen van andersgelovigen bij onze godsdienstigheid.

### **Brabantse knoesten**

Ik kwam Mgr. Muskens soms ook tegen buiten het werk, zoals op de Bredase markt, in de processie van Hoogstraten en tijdens de begrafenis van wielerheld Wim van Est in St. Willebrord. IJzeren Willem overleed op 1 mei 2003 aan de gevolgen van een hersenbloeding. Zowel Mgr. Muskens als ik gingen naar de begrafenis zonder dat we het van elkaar wisten: Mgr. Muskens als vriend van Van Est en ik als bestuurslid van de Acht van Chaam, die Wim in 1953 en 1955 op zijn naam schreef. Oud-premier Van Agt las tijdens de uitvaartdienst een rijmpje voor: 'Vandaag op de kop af een halve eeuw geleden, is IJzeren Willem in een Frans ravijn gereden'. Ook bisschop Muskens haalde tijdens de dienst herinneringen aan Wim van Est op. De bisschop raakte ontroerd toen hij vertelde dat Van Est na een gewonnen wedstrijd vaak een deel van zijn prijzengeld afstond aan de plaatselijke kerk.

Na de dienst zaten we rond de Brabantse koffietafel met Dries van Agt, wielerlegenden zoals Rini Wagtmans, Wies van Dongen, Toon van Oers en... Tiny Muskens. Sterke Brabantse knoesten van weleer: eigenzinnig, gelovig en trouw. –Berry van Oers

### **Beknopt verslag van 'mijn' EEA3**

Na Bazel (1989) en Graz (1997) was deze keer Sibiu, in het hart van Roemenië, de plaats van samenkomst van

eer dan 2.500 deelnemers aan de 3<sup>e</sup> Europese Oecumenische Assemblee. De bijeenkomst vond plaats van 4 tot 9 september j.l onder het motto 'Het licht van Christus schijnt over allen. Hoop op eenheid en vernieuwing in Europa.'

In mijn hoedanigheid van lid van de Contactraad voor de Interreligieuze Dialoog (CID) van de RKK mocht ik deze bijeenkomst bijwonen.

Gedurende 4 dagen werd er gesproken en nagedacht over de thema's als 'eenheid, spiritualiteit, migratie en religies in Europa, schepping, rechtvaardigheid en vrede.

Mijn belangstelling ging speciaal uit naar de thema's 'Spiritualiteit' en 'Religies', met name 'de interreligieuze- en interculturele ontmoeting' in de pluriforme samenleving.

### **Spiritualiteit en vernieuwing**

Verschillende sprekers spraken de overtuiging uit dat een vernieuwing van Europa gezocht moet worden in een hervinden van (christelijke) spiritualiteit. De spirituele mens kan de heersende angst voor een onvoorzienbare toekomst omkeren tot nieuwe stoutmoedigheid.

### **Migratie en religies**

Vertegenwoordigers van alle religieuze gemeenschappen, vooral afkomstig uit West Europese landen, spra-

ken met grote eensgezindheid de wens uit dat Europa meer zal zijn dan een fort van egocentrisme en uitsluiting; ze hielden een vurig pleidooi voor ruimhartigheid ten opzichte van migranten, die met hun culturele en religieuze tradities een plek mogen vinden in volle gelijkwaardigheid. Deze getuigenissen waren voor mij hartverwarmend.

Wat de relaties tussen islam en christendom betreft, beschouwen moslims de dialoog van christenen uit verschillende tradities als een soort voorafspiegeling van de dialoog tussen christenen en moslims en ook in die zin is de oecumene van groot belang.

In het algemeen wordt voorrang gegeven aan de 'dialoog van het leven'. Basisvoorwaarde is een houding van wederkerigheid. Als christenen en moslims elkaar beter leren kennen, brokkelen vooroordelen af en kunnen zij heel goed samenwerken vóór rechtvaardigheid en tégen uitsluiting. Ook al is uitwisseling en doordinking over religieuze onderwerpen van belang, de dialoog van het dagelijks leven is evenveel waard.

Er kwamen verschillende praktische voorstellen, met name uit Engeland: - aangezien de kerken nog vaak een krachtige stem hebben in de samenle-

ving, kunnen zij een platform bieden aan de grote meerderheid van gematigde moslims, vooral in een periode van crisis.

- belangrijk is dat pastores en imams vertrouwd raken met de realiteit van de multireligieuze samenleving en goed worden voorbereid op hun taak van religieus leider.

Mijn wens? Dat deze bijeenkomst in het van oudsher multiculturele Sibiu gaat doorwerken als bron van inspiratie voor een vernieuwd Europa, pluriform en multireligieus.



- Gerda Versteegden

### **Ontmoeting in Wilp (Deventer)**

Een groep van 25 moslims uit de Turkse gemeenschap in Deventer woont zondag een dienst bij in de dorpskerk in Wilp. Na de dienst is er in de kerk een maaltijd voor de gasten en leden van het kerkgenootschap in Wilp.

„We willen contact leggen en zo meer begrip kweken voor elkaars leefwereld”, vat dominee Geurt Roffel het doel van het bezoek bondig samen. Eerder dit jaar was de dominee uit Wilp al met een groep gelovigen uit zijn kerk te gast in de Centrum Moskee in Deventer.

Zijn gastheer was Orhan Arslan, voorzitter van het bestuur van de moskee. Arslan is net als Roffel een groot voorstander van dit soort bezoeken over en weer. Ook hij weet dat aan beide kanten een soort angst bestaat om bij elkaar over de drempel te stappen. „Dat is jammer want dan ontstaat ook geen dialoog en blijven veel mensen hangen in vooroordelen over de ander.”

„Iedereen is welkom in de moskee”, benadrukt Arslan. „Je hoeft geen moslim te zijn om naar binnen te gaan. Het is een gebedshuis zoals een kerk dat óók is.”

Arslan is er van overtuigd dat er al veel gewonnen is als de dialoog in de kerk (of moskee) begint.

“In de kerk en moskee is het uitgangspunt dat we allemaal mensen zijn die van elkaar houden. De rest is afgeleid. Als we dát besef delen, kunnen we daarna heel goed praten over de vraag hoe we ons moeten gedragen. Dan mag het ook gaan over dingen die we niet tolereren.”

Ds. Roffel heeft de nodige ervaringen met het bij elkaar brengen van bevolkingsgroepen. In Den Haag, waar hij werkzaam was als jeugdpredikant, zocht hij de moslimjongeren op. Op een vorig jaar gehouden dialoogavond in het stadhuis in Deventer kwam ds. Roffel Arslan tegen. Ze waren het er snel over eens dat ze zelf ook iets moesten doen om mensen uit de verschillende bevolkingsgroepen met elkaar in contact te brengen. “In het geloof is veel wat ons bindt”. “Toch gaat de discussie meestal over wat ons scheidt. Je hoeft niet alle dagen bij elkaar op de koffie te gaan, maar zo nu en dan een ontmoeting draagt bij aan een beter begrip. Daar beginnen we mee in de kerk, in de hoop dat iemand daarna toch met een gerust hart ook bij de Turkse burens aanbelt”, aldus ds. Roffel. - Bron: De Stentor, 16 november 2007

### **Fair bankieren**

Zoals er ‘fair trade’ en ‘fair food’ bestaan, zo zou er ook ‘fair banking’ moeten komen. En dat kan beter niet worden aangeduid met ‘islamitisch bankieren’ want het gaat erom het huidige financiële internationale systeem om te vormen tot een rechtvaardig systeem. De reden dat er crisis op crisis volgt is dat de rente onrecht doet zowel aan de *lender* (die geld geeft) als aan de *borrower* (die geld

leent). Zo lang de banken verlies of winst niet delen met de klanten, is er geen betrokkenheid en worden excessieve kredieten verleend of grote schulden gemaakt. Men kijkt immers niet waar welke projecten het geld gaat of wie een onterecht groot krediet krijgt. Als banken en klanten participeren in winst en verlies, zullen beiden voorzichtiger opereren en zijn crises als de huidige vanwege de oplopende hypotheekwaarden in Amerika onmogelijk. Zo eenvoudig legde prof Chopra uit Saoedie Arabie op 19 november het islamitisch bankieren uit op een symposium in Rotterdam (I.U.R), waar hij met kop en schouder boven de anderen uitstak. Schrijnend was het gebrek aan kennis bij de Nederlandse sprekers over de islamitische leer en praktijk van islamitisch bankieren. De middag was een goed initiatief van de islamitische universiteit en de Kamer van Koophandel, waarbij men meer interesse had mogen verwachten van Nederlandse bankiers. –P.Reesink

### **Dialoog Italië**

‘Samen bouwen aan hoop en leven’ was de titel van de 6<sup>e</sup> Dag van de Dialoog in Italië op 5 oktober 2007 tijdens de Ramadan. Meer dan honderd initiatieven door heel Italië vonden die dag plaats met gebed, discussie en gezamenlijke maaltijd na het

breken van de vasten. De organisatie lag in handen van de Federatie van Protestantse Kerken in Italië. De voorzitter ds. Domenico Maselli vindt deze dialoog tussen christenen en moslims “een geestelijke opdracht omdat het twee godsdiensten betreft die dezelfde God aanbidden”.

In Rome organiseerden het tijdschrift *Confronti* samen met het Interreligieus Centrum voor Vrede (CIPAX) en het Islamitische Culturele Centrum van Italië in de Moskee een ronde tafel conferentie over ‘dialoog tussen geloven: een plicht van burgers’.  
Bron: maandelijks brieffederatie van prot. Kerken in Italië nov. 2007.

### **CMO zedende instantie**

Geestelijk verzorgers van moslim gevangenen moeten voortaan universitair geschoold zijn. Willen de huidige 65 free lance geestelijk verzorgers in de toekomst de status van ambtenaar krijgen, dan zullen ze een Nederlandse universitaire opleiding geestelijk verzorger gevolgd moeten hebben.

De Turkse universitaire opleiding van de imams is dus onvoldoende om in Nederland als geestelijk verzorger te kunnen functioneren. Pas na bijscholing kunnen ze door het CMO (Contactorgaan Moslims en Overheid) als zedende instantie worden aangesteld na advies van M. Ajouaou, Hoofd is-

lamitische geestelijke verzorging. -  
Bron Trouw 23.10.07

### **Invloed imam overschat**

De deelnemers aan het debat over de islam in Nederland overschatten vaak het gezag en de invloed van imams.

Vooraf bij de tweede en derde generatie moslims is zijn rol beperkt.

Tot die conclusie komt de islamologe en antropologe Welmoet Boender in haar proefschrift 'Imam in Nederland', waarop zij op 13 november aan de Universiteit van Leiden promoveerde. Boender nam het publieke debat over de islam in Nederland tussen 1993 en 2004 onder de loep en sprak met de imams en leden van een Marokkaanse moskee in Amsterdam en een Turkse moskee in Den Haag.

Ook sprak zij met leden van de islamitische studentenvereniging Iqra in Rotterdam. Boender meent dat het publieke debat zich niet te beperkt op de imam moet richten, maar veel breder op de ontwikkeling van een nieuw religieus-intellectueel kader, dat een deel van de vorming van moslims op zich neemt. - Bron: 13.11.2007 rorate.com

### **Lancering website**

Op 6 december vond in het kleurrijke mediagebouw in Hilversum de lancering plaats van de website

[www.koranenbijbel.nl](http://www.koranenbijbel.nl) . Ikon en Radio Wereldomroep hebben samen- gewerkt om dit technisch hoogstandje te produceren. Niet alleen is er een zoekmachine die via een woord in het Nederlands, Engels of Arabisch de hits vindt in Bijbel en Koran. Men kan ook de hele Bijbel in de Nieuwe Bijbelvertaling en de hele Koran in de Leemhuis-vertaling raadplegen.

De ochtend begon geheel in stijl met



origineel gebak. Annemiek schrijver volbracht haar taak als dagvoorzitter met haar gebruikelijke verve.

Martin Fröberg, directeur van de IKON, schetste de geschiedenis van het project, dat uitging van ideeën van M. El Aissati en Peter Dekker. Marloes Keller (zie: <http://marloeskeller.blogspot.com>) begon in oktober 2006 met de uitvoering samen met Karima Bisschop. Vanwege de andere talen (Engels en Arabisch) werd ook Joop Daalmeijer

van de Wereldomroep erbij gehaald. Het Nederlandse Bijbelgenootschap gaf toestemming voor het gebruik van de NBV en de Amerikaanse en Egyptische Bijbelgenootschappen deden dat voor de Engelse en Arabische tekst van de Bijbel. De Arabische versie van de Koran kent geen copyright, God is immers de auteur. Na een toelichting door Jan Hoek, directeur Radio Nederland Wereldomroep, nam Stephen Whittle het woord, voormalig topman BBC en adviseur van de raad van Europa. Met Britse humor vertelde hij waarom Machiavelli op zijn sterfbed niet aan de duivel wilde verzaken: “Het is nu niet het ogenblik nieuwe vijanden te maken”. Hierna beschreef hij de groeiende kloof tussen de islam en het Westen, de angst aan beide kanten en de noodzaak voor nuances, dialoog en samenwerking. Hij eindigde zoals hij begon, met een grap van Nasruddin, die een geleerde in een onstui- mige rivier op zijn rug naar de over- kant bracht. Vanwege de heftige gol- ven zei Nasruddin iets ongrammati- caals. “Heb je nooit grammatica be- studeerd?” vroeg de geleerde. “Nee”. “Dan is de helft van je leven verlo- ren”. Wat later richtte Nasruddin zich tot zijn metgezel: “Heb je ooit leren zwemmen?”. “Nee, waarom zou ik?” “Dan is heel je leven verloren want



we zinken”. Zullen we zinken of zwemmen?



Volgde de interactieve presentatie van de site. Hier kwam al direct de zwakke kant van de zoekmachine aan het licht: *slaan* komt 69 maal in de Bijbel voor tegenover 9 keer in de Koran. Maar het woord komt in de Bijbel ook voor in *op de vlucht slaan*. En dit heeft niets te maken met *slaan*. Bij het woord *hel* komt het woord inderdaad 74 maal voor in de Koran, maar van de 15 x dat het in de Bijbel zou staan, wordt vier maal naar het woord *helen* verwezen en elf keer naar *Gehenna*. Het woord ‘maagd’ komt 16 maal in de Bijbel voor en twee maal in de Koran. Het woord ‘zwaard’ komt 350 keer voor in de Bijbel en 0 keer in de Koran. Terecht hebben veel artikelen in kranten erop gewezen dat woorden vergelijken in Koran en Bijbel een oppervlakkig resultaat oplevert. Het gaat er vooral om hoe die woorden worden geïnterpreteerd. Niet wat er staat is belangrijk, maar wat men denkt dat er staat.

Dit kwam ook tot uiting in de forum discussie waar (van rechts naar links)

Radi Suudi, Marlies ter Borg, Mirjam Sterk en Bertus Hendriks ieder een stelling poneerden. Zoals iemand zei: “De duivel zit niet in het boek maar in de lezer”. Tot slot waren er nog twee video-

boodschappen. Een van Ellen Vogelaar en een van Tariq Ramadaan. De laatste zei dat de website een deur is die ons de ander moet leren kennen en zijn geloof en godsdienstpraktijk moet leren respecteren. En Ellen Vogelaar haalt Spreuken 16 aan vers 21: “Wie op milde toon spreekt, heeft meer overtuigingskracht”.

– P. Reesink

## Zonder angst

Vershillende moslimorganisaties zijn met een eigen pamflet in dagblad Trouw gekomen. In de reactie scharen organisaties als het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO), de Nederlandse Moslim Raad en de Raad van Marokkaanse Moskeeën zich achter het Benoemen en Bouwen-pamflet van 58 prominente Nederlanders dat woensdag in Trouw verscheen.

Het pamflet van de moslims heeft de titel '2008, zonder angst voor de ander'.

In het pamflet staat dat de vertegenwoordigers van minderheden weten hoe het is om keer op keer in de hoek gezet te worden. 'We zien dat er mensen zijn die angst hebben voor de ander vanwege afkomst, sekse, religie of seksuele geaardheid'.

Verder schrijven ze dat ze meer dan voorheen de jongeren die voor overlast zorgen, moeten aanspreken. Ook vinden de opstellers dat etnische minderheden de plicht hebben ook op te komen voor andere minderheden: joden, moslims en andersdenkenden. ANP, Volkskrant, 3 januari 2008.

### **Nieuwe voorzitter Al Nisa**

Tijdens de laatste bijeenkomst van de moslim vrouwenorganisatie Al Nisa



in december 2007 beëindigde Ceylan Pektas-Weber haar voorzitterschap van Al Nisa met een ongebruikelijke lezing over de hoofddoek. Na 9/11 werd Al Nisa in de Nederlandse sa-

menleving een belangrijke speler in het debat over de islam. Eind 2007 is de relevantie van een vooruitstrevende en zelfbewuste landelijke moslimvrouwenorganisatie onverminderd groot.

De nieuwe voorzitter Leyla Çakir wil het Nederlandse debat een nieuwe impuls geven.

